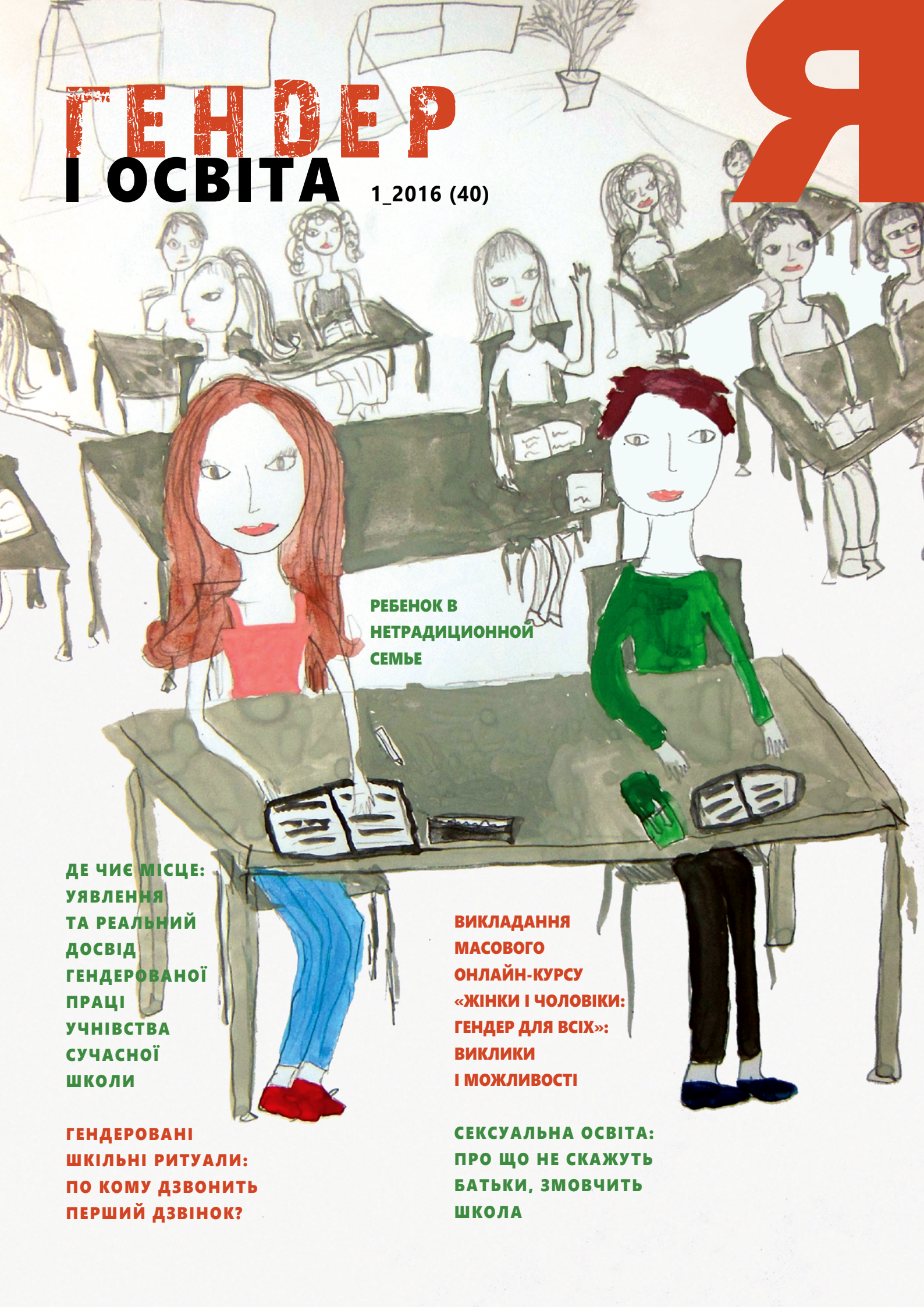

ГЕНДЕР І ОСВІТА

1_2016 (40)

Я

РЕБЕНОК В
НЕТРАДИЦИОННОЙ
СЕМЬЕ

ДЕ ЧИЄ МІСЦЕ:
УЯВЛЕННЯ
ТА РЕАЛЬНИЙ
ДОСВІД
ГЕНДЕРОВАНОЇ
ПРАЦІ
УЧНІВСТВА
СУЧАСНОЇ
ШКОЛИ

ГЕНДЕРОВАНІ
ШКІЛЬНІ РИТУАЛИ:
ПО КОМУ ДЗВОНІТЬ
ПЕРШИЙ ДЗВІНОК?

ВИКЛАДАННЯ
МАСОВОГО
ОНЛАЙН-КУРСУ
«ЖІНКИ І ЧОЛОВІКИ:
ГЕНДЕР ДЛЯ ВСІХ»:
ВИКЛИКИ
І МОЖЛИВОСТІ

СЕКСУАЛЬНА ОСВІТА:
ПРО ЩО НЕ СКАЖУТЬ
БАТЬКИ, ЗМОВЧИТЬ
ШКОЛА

«ГЕГЕМОНІЯ ЧОЛОВІКІВ: ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ»

Авторка: Тетяна Бурейчак

Надважливо розуміти, як гендер чоловіків відтворює та кристалізує систему, в якій вони отримують привілейоване соціальне становище. С. 2-5.

«МАЙКЛ КІММЕЛ: «ЧИМ БІЛЬШ РІВНИМ Є СУСПІЛЬСТВО У ГЕНДЕРНИХ ПИТАННЯХ, ТИМ КРАЩЕ ЖИВУТЬ ЧОЛОВІКИ»

Авторка: Тамара Марценюк

Бесіда з відомим американським соціологом, феміністом, співзасновником Національної організації чоловіків проти сексизму. С. 6-8.

«ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ, МАСКУЛІННІСТЬ І ГОМОФОБІЯ»

Авторка: Анастасія Денисенко

Гомофобія існуватиме стільки, скільки існуватиме конструкт «маскулінності». С. 9-11.

«YOU SEE, ALL VEGAN MEN HAVE VAGINAS» АБО НАВІЩО НАСПРАВДІ ЧОЛОВІКАМ ЇСТИ М'ЯСО»

Авторка: Ліза Севєріна

Їжа та спосіб її споживання маркуються як «фемінні» та «маскулінні». І людина є тим, що вона їсть. С. 12-13.

«ДИВАННА СОТНЯ»: ПРИВІЛЕЇ, ЯКІ НЕ ВИЙШЛО РОЗДІЛИТИ»

Авторка: Дар'я Попова

«Диванна сотня», залишаючись у приватному просторі, опинилася поза нормативним каноном маскулінності, який панував під час повстання. С. 14-15.

«ЖІНКИ – РЕСУРС ДЛЯ ДЕРЖАВИ ЧИ ДЛЯ ЧОЛОВІКА?»

Авторка: Аліна Курлович

Жінка – це ресурс для держави чи лише маріонетка у серйозній політичній грі? У політичній – значить, у «чоловічій». С. 16-17.

«СВІТ У НЕРІВНОСТЯХ І ДОСЯГНЕННЯХ»

Ведучий рубрики: Володимир Карпов

Резонансні тематичні новини з усього світу. С. 18-19.

«DOMESTIC VIOLENCE AND SEX-SELECTIVE ABORTIONS IN ARMENIA AS A RESULT OF PATRIARCHY»

Авторка: Гохар Шахназарян

Громадська думка у Вірменії є такою, що жодна жінка, яка себе поважає, не звернеться до поліції, якщо вона зазнала сексуального насилля з боку чоловіка. С. 20-23.

«ИЗ ОПЫТА ЖИЗНИ С ДОМАШНИМ ТИРАНОМ»

Авторка: Надежда Прилипченко

На основе собственного опыта охарактеризована последовательность превращения «мужчины мечты» в домашнего тирана. С. 24-26.

«УКРАЇНЬСЬКА ПОЛІТОЛОГІЯ В ПЕРІОД ФЕМІНІЗАЦІЇ: БОРЬБА «ЗА» ТА «ПРОТИ» ПАТРІАРХАТНОЇ ЕПІСТЕМИ»

Автор: Вадим Осін

Фемінізація української політології не супроводжується реконструкцією патріархатної епістемі. С. 27-30.

«ТАТІВСЬКИЙ ІНСТИНКТ» АБО ФЕНОМЕН ЗАЛУЧЕНОГО ТАТІВСТВА»

Авторка: Тамара Береговська

Проаналізовано поширені в різні історичні періоди моделі татівства, схарактеризована нова альтернативна модель – залучене татівство. С. 31-33.

«КОЖНОМУ ЧОЛОВІКОВІ – ПО КОЛЬОРОВОМУ ОЛІВЦЮ (ЗІ СПОСТЕРЕЖЕНЬ НАУКОВОЇ СПІВРОБІТНИЦІ ХУДОЖНЬОЇ ГАЛЕРЕЇ)»

Авторка: Анастасія Шапошнікова

Невпевненість стосовно малювання у чоловіків формується під тиском суспільства ще в дитинстві. С. 34-35.

ГЕНДЕРНИЙ ЖУРНАЛ «Я»
Журнал виходить із 2003 року

Засновник і видавець:
Гендерний інформаційно-аналітичний центр «КРОНА»

Головний редактор:
Олег Марущенко
oleg.maruschenko@gmail.com

Літературна редакторка:
Олена Малахова
omalakhova@ukr.net

Фоторедакторка:
Ольга Андрусик

Дизайн і верстка:
Оксана Брюховецька

Адреса редакції:
E-mail:
center.krona@gmail.com

У разі часткового або повного передруку публікацій посилання на журнал «Я», авторок та авторів є обов'язковим. За достовірність інформації відповідають авторки та автори матеріалів. Редакція не завжди поділяє позицію авторок та авторів публікацій.

Фінансовий партнер видання:
Фонд імені Гайнріха Бьоля,
представництво в Україні
www.boell.org.ua

HEINRICH
BÖLL
STIFTUNG
КИЇВ

Електронну версію цього журналу, а також попередні номери можна знайти на нашому Гендерному порталі www.krona.org.ua.

Друк журналу здійснено видавництвом «Планета_Принт». Наклад: 500 екз.

2 ГЕНДЕРНА НЕВІРНІСТЬ НЕ ДЛЯ ШКОЛИ
Аліна Курлович

5 ЯК Я ОДЯГАЛА ГЕНДЕРНІ ОКУЛЯРИ
Валентина Какадй

10 ГЕНДЕР В КОРОТКИХ ЮБОЧКАШТАНИШКАХ
Татьяна Кермеш
Ирина Цверкене

13 МУЗЕЙ НА КОЛЕСАХ: УНІКАЛЬНИЙ ДОСВІД МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ
Тетяна Ісаєва
Володимир Карпов

16 ДЕ ЧИЄ МІСЦЕ: УЯВЛЕННЯ ТА РЕАЛЬНИЙ ДОСВІД ГЕНДЕРОВАНОЇ ПРАЦІ УЧНІВСТВА СУЧАСНОЇ ШКОЛИ
Олег Марущенко

20 СВІТ У НЕРІВНОСТЯХ І ДОСЯГНЕННЯХ
Володимир Карпов

21 РЕБЕНОК В НЕТРАДИЦИОННОЙ СЕМЬЕ
Ирина Алексеенко
Лариса Бугайова
Светлана Липкань

23 ГЕНДЕРОВАНІ ШКІЛЬНІ РИТУАЛИ: ПО КОМУ ДЗВОНИТЬ ПЕРШИЙ ДЗВІНОК?
Варвара Поднос

26 ВИКЛАДАННЯ МАСОВОГО ОНЛАЙН-КУРСУ «ЖІНКИ І ЧОЛОВІКИ: ГЕНДЕР ДЛЯ ВСІХ»: ВИКЛИКИ І МОЖЛИВОСТІ
Тамара Марценюк

30 ПРОСВІТНИЦЬКА РОБОТА СЕРЕД ВЧИТЕЛІВ ТА ВЧИТЕЛЬОК ЩОДО ВПРОВАДЖЕННЯ ГЕНДЕРНОГО ПІДХОДУ АБО ЯК ЗРОБИТИ ЗАКЛАДИ ОСВІТИ ГЕНДЕРНОЧУТЛИВИМИ
Тетяна Дрожжина

33 СЕКСУАЛЬНА ОСВІТА: ПРО ЩО НЕ СКАЖУТЬ БАТЬКИ, ЗМОВЧИТЬ ШКОЛА
Тетяна Жерьобкіна

36 НАШЕ АВТОРСЬКЕ КОЛО

На обкладинці
використано малюнки
Меланії Черепаниної,
12 років, м. Київ.

ГЕНДЕРНА НЕВІРНІСТЬ НЕ ДЛЯ ШКОЛИ

Аліна КУРЛОВИЧ

На харківському залізничному вокзалі «Левада» 29 лютого 2016 року зустрілися троє людей: чоловік і дві жінки. Чоловік тримав пакет з одноразовим посудом та кавою-брейк, одна з жінок – камеру, штатив та фотоапарат. Друга жінка купила квитки – і вони пішли в бік електрички. У напівпорожньому вагоні з обдертими сидіннями та засмальцьованими вікнами і підлогою вони прямували до світлої ідеї створення гендерної рівності в школі. То був початок однієї з поїздок команди «Гендерного освітнього експерименту» до села Вербівка...

Бачу мету – не бачу перешкоди!

Нагадаю, що цей проект стартував у січні минулого року під офіційно зареєстрованою назвою «Науково-методичні засади впровадження гендерних підходів у систему роботи навчальних закладів». Гендерний центр «КРОНА» спільно з Харківською академією неперервної освіти протягом вже двох років роблять спробу побудувати гендерночутливе середовище у 8 школах харківської області.

Ця серія поїздок команди експерименту, окрім уже звичних для школи тренінгів та роботи над гендерним аудитом, передбачає проведення конкурсу педагогічних розробок, екскурсій, міжшкільних творчих майстерень. Проте учительство цього ще не знає, як і не знає, що цього разу востаннє

у повному складі братиме участь у тренінгу. Упродовж другого року експертна група усвідомила, що настав час відходити від звичного формату і підійматися вище сходинками – адже, щоб глибше занурювати людей у тему, необхідно вже працювати із зацікавленою в проблематиці аудиторією, хоча подекуди це коло є значно вужчим від загальної кількості вчителівства в експериментальних школах. Тренерка Тетяна Дрожжина говорить, що у школах є частина педагогів/-инь, які розуміють, що тема рівності важлива, а є частина, яка вважає, що це якась гра: «Ми не розраховували, що буде легко, тому що традиційні уявлення дуже сильні, люди в них зростають, в таких уявленнях виховують своїх дітей, і змінити їх не всі готові, і не всі прагнуть це робити».

Підсумувати рік роботи в проекті та нагадати основні моменти гендерної нерівності, ролі освіти в її створенні – мета поїздки. У школі ці моменти ви можете спостерігати, коли учительки/-лі сприймають окремо хлопчиків та дівчаток, відводять кожній статі традиційні ролі і поведінку, підкреслюють відмінності між статями. Освіта є ледь не головним ретранслятором гендерної нерівності у суспільстві, бо саме школа – це місце, де передаються надбання від покоління до покоління. Учителівство передає свій набутий протягом життя досвід, цінності, уявлення, і часто буває, що ці уявлення можуть бути стереотипними та навіть дискримінуючими. Тренер Олег Марущенко наголошує: «Культура формує дівчаток і хлопчиків дуже

Творчі пошуки
у міжшкільній
гендерній майстерні.

різними саме тому, що є нерівність жінок і чоловіків, бо це єдиний шанс хоч якось її пояснити: чоловіки і жінки немовби від природи є різними».

Традиції та свята можуть створювати видимість, що чоловік та жінка з різних планет, і тому між ними мало спільного. Усе залежить від того, яким чином до святкування ставляться організатори/-ки. Візьмімо хоча б Восьме березня та День захисника Вітчизни. У школах ці свята відзначаються як «День жіночності» та «День мужності». Хоча навіть у повній назві свята – «Міжнародний день боротьби за права жінок» – можна побачити, що сутність свята інакша, ніж вшанування жіночої краси та хазяйновитості. Що ж до Дня захисника Вітчизни, то тут жінки взагалі начебто стерлися із землі під час війни і знаходилися десь на околицях суспільства, хоча насправді вони також брали й беруть участь у військових діях. Щоб показати учительству, що під соусом «традиційний» насправді можна легко «продавати» різну нісенітницю, на тренінгу експертна група запропонувала сценарії заходів шкільних свят. Учасники/-ці повинні були побачити у сценаріях викривлену реальність, стереотипи, гендерну нерівність та переробити сценарії так, щоб ці моменти виправити. Тетяна Дрожи-на говорить, що завдяки цьому завданню експертна команда побачила вже певний рівень гендерної обізнаності учительства: «Головне, що треба змінити у свідомості педагогів, – це ставлення до ідеї рівності та ціннісні орієнтації».

Гендерний аудит

В експериментальних школах готується експертне коло з гендерного аудиту. Спочатку творчі групи проходять навчання, після чого планується сертифікація. У своїх закладах вони уже проводять аудит: «Наш аудит показав, що профільність класів за напрямком філології – це, перш за все, дівчата, хімія з біологією – хлопці. Тому, можливо, десь не допрацьовуємо, треба глибше подивитися на цю проблему» – говорить учасниця творчої групи Олена Коваль.

Аудит допоможе виявити дійсну картину нерівності у закладі, побачити причини та розробити рекомендації, щоб покращити матеріальний стан школи і створити комфортні умови для учнівства. Тренерка Олена Малахова говорить, що аудит – це процедура самоперевірки школи. Кожен навчальний заклад проводить дослідження для того, щоб виявити слабкі та сильні сторони, які допомагають або заважають дітям розвиватися всебічно і реалізовуватися. Експертне коло з гендерного аудиту дуже вузьке. Фахівців та фахівчинь не вистачає. Творчі групи з експериментальних шкіл будуть першими експертами/-ками в Україні у проведенні гендерного аудиту у загальноосвітніх навчальних закладах.

Традиція або життя...

Те, що гендерна нерівність – не вимисел і не гра, намагалася показати і Тетяна Ісаєва – директорка «Музею жіночої та гендерної історії». Спільно з центром «КРОНА» створили партнерський проект, мета якого – розпові-

сти про ідеї гендерної рівності якомога більшої кількості людей, особливо в таких населених пунктах області, звідки непросто дістатися до музею у Харкові. Частину колекції музею відібрали, щоб створити пересувні виставки. Так званий **«Музей на колесах»** під керівництвом пані Тетяни та її асистента у цьому проєкті Володимира Карпова об'їхав усі школи експерименту. Учні та учениці 4–11 класів, учительство, батьки та усі охочі жителями/ліміст та сіл, у яких знаходяться експериментальні школи, мали можливість прослухати пояснення екскурсоводки та побачити відібрані для поїздок експонати! Виставка про тортури проти жіночої тілесності у різних епохах стала однією з найпопулярніших: *«У тому ж Китаї існувала традиція бинтування жіночих ніжок. Коли дівчинка доросла до 2-3 років, то її ніжку, яка була приблизно 9 сантиметрів, забинтовували, щоб не дати рости далі. Проте вона росла, але вже деформувалася і ставала схожою на копитце»* – розповідала на екскурсії Тетяна Ісаєва. Ми бачили по телевізору, як китайки ходять маленькими крочками, це вважалося/вважається красивим, хоча жінки так ходять, бо їм боляче, через що доводиться під час ходьби спиратися на зовнішню поверхню ступні...

Ця та інші, подекуди жакливі, як-от жіноче обрізання, традиції існують і сьогодні. І це не данина минулим століттям і напрацюванням поколінь – це лише забаганка суспільства. Проте воно не думає про те, навіть треба берегти ті традиції, які приносять страждання людям, калічать їх здоров'я або психіку. «На автоматі», не зважаючи на демократичність сучасного світу, відпрацьовуються традиційні ролі та розподіл влади...

Гендерна невірність не для конкурсу!

Для того, щоб стимулювати творчість учительства і спрямувати її у методичне русло, експертна команда вирішила провести конкурс педагогічних розробок. Учасникам/цям було запропоновано подумати над тим, яким чином можна інакше проводити позакласні заходи, уроки, батьківські збори... Подавалися роботи не лише одноосібні, а й авторських колективів – усього надійшло 17 заявок. Рівень гендерної компетентності став головним критерієм у визначенні переможниць/-ців, але враховувалася також і оригінальність конкурсних робіт. Нагородження переможниць відбулося 29 березня.

Перше місце поділили В. Какадій – віце-директорка Огіївського НВК Сахновщинського району (підготувала «дорожню карту» впровадження гендерного підходу в своєму навчальному закладі) та авторський колектив учительок початкових класів з Лозівського НВК № 10 – Н. Братковська, А. Журавель, Л. Логвин, Л. Терещенко (виконали гендерний аналіз підручника математики з пропозиціями щодо усунення виявлених дискримінаційних практик).

Світлана Пономаренко з Панютинської ЗОШ посіла II місце, у своїй творчій роботі схарактеризувавши сприйняття дитьми поезії Анни Чубач «Я беру своє відерце». У тексті цього віршика немає жодних лінгвістичних засобів, які б вказували на стать дійової особи, проте в завданнях до нього уже вживається саме «дівчинка», вона ж зображена і на малюнку поруч. Пані Світлана запропонувала учнівству створити малюнок до цього вірша лише після аудіювання, після чого зробила їх гендерний аналіз.

Також журі конкурсу виокремило номінації «Науковий прорив» (її здобула учителька Лозівського НВК № 10 Вікторія Носова, яка запропонувала авторську розробку гендерного аналізу підручників інформатики) і «Продуктивна ідея» (перемогли віце-директорка Нововодолазької гімназії Л. Цяцька та учителька Лозівського НВК № 10 Т. Тернова). В. Носова поділилася своїми спостереженнями, які виникли у неї після виконання конкурсної роботи: *«Після конкурсу я зрозуміла, що деякі завдання з підручників я більше не можу озвучувати у класі, бо у майбутньому ми не побачимо на керівних посадах дівчаток, не побачимо хлопчиків, які б могли створити паритетність у розподілі обов'язків у родині, стати люблячими татами. Завдяки цьому конкурсу у нас є можливість побачити нерівність і змінювати її!»*

Зовсім скоро у школах з'явиться гендерночутлива наочність!

У квітні відбулися міжшкільні творчі гендерні майстерні. Це такий креативний простір, де педагоги/-ині шкіл об'єдналися у творчі групи, обрали для себе певний напрям роботи – чи то з оформлення тематичних кабінетів, чи то з візуалізації правил дорожнього руху та безпеки життєдіяльності, чи то з оформлення наочності для початкових класів – і працюють над розробкою нових гендерночутливих засобів наочності. По розроблених ескізах працюватиме дизайнська фахова команда, після чого гендерночутливі засоби наочності будуть виготовлені та передані до експериментальних шкіл, а самі розробки в електронному вигляді будуть розміщені на сайті ГІАЦ «КРОНА» для їх використання усіма бажаючими.

Залишити минуле у спокої і почати жити у двадцять першому столітті і справді видається надскладним завданням для освітнього простору. Усе хочеться чи то лицарства, чи то романтизму, чи то перекрутити сутність свят (як з Восьмим березня), чи то стерти чийсь відбиток у цілій епосі, щоб гарно і правильно виглядало (як з Днем Захисника Вітчизни). Гендерна «невірність» не для школи, як «невірність» у фактах історії, як неправильна відповідь у задачі, як описка у слові, – ми можемо припускатися помилок, але з часом усе одно доведеться виправляти...

ЯК Я ОДЯГАЛА ГЕНДЕРНІ ОКУЛЯРИ

Валентина КАКАДІЙ

У сучасному світі, перенасиченому, переповненому інформацією, яка вторгається в наш світ, пропагує себе, ми вкрай рідко щось чуємо про гендерні стереотипи педагогів, гендерне виховання... На жаль, гендерна компетентність досі вважається не самою головною і не самою важливою у школі. Я ж вважаю, що вона є чи не самою значущою та основоположною! І ті школи, педагоги, батьки, які це розуміють, можуть розраховувати на щасливе життя!

Хочу поділитися своїми роздумами, чому і як зацікавилася гендерною тематикою та одягла «гендерні окуляри».

Наш заклад бере участь у гендерному експерименті

Наш навчально-виховний комплекс долучився до вже згаданого у цьому числі журналу гендерного освітнього експерименту. Участь була добровільною, ми в колективі порадилися, написали відповідного листа з проханням долучити НВК до експериментальної роботи.

На першому етапі я знайомилася з нормативно-правовими документами, в яких наскрізними були антидискримінаційні ідеї, спрямовані на встановлення рівних прав і можливостей усіх людей, незалежно від статі, раси, мови, релігії. На жаль, та ж гендерна рівність часто залишається тільки «на папері» й майже не впроваджується у життя. І тільки від нас, педагогів, залежить, чи буде навчальний заклад простором рівних можливостей, чи буде виконуватися, дотримуватися, втілюватися у навчально-виховний процес гендерний компонент.

Потім я прочитала цікаву книгу: експертна команда експерименту подарувала методичний посібник «У пошуках гендерного виховання». Книга читається просто й легко, написана з гумором та містить зрозумілі ілюстрації, що говорять самі за себе.

Гендер і уроки

Теорією потроху озброювалась, не терпілося проаналізувати і стан речей у школі.

Почала з відвідування уроків (відвідала їх 14), а саме – з гендерної експертизи. Виявилось, що вчительська увага упродовж уроку між хлопцями і дівчатами була розподілена неоднаково (див. рис. 1 і рис. 2).

Бачимо, що на уроках педагоги більше уваги приділяють хлопцям. Їх частіше викликають відповідати з місця і до дошки, частіше реагують на підняту руку, викрики з місця, підтримують під час відповіді. Якщо хлопчик не зрозумів щось із нової теми, педагоги допомагають розібратися й пояснюють навчальний матеріал ще і ще раз.

Майже всюди спостерігала такий момент: дівчата і хлопці були однаково активними, виконували завдання, піднімали руки, відповідали на запитання, пояснювали виконання домашнього завдання, самостійно опрацьовували матеріал, але в кінці уроку отримували оцінки, як правило, тільки хлопці, а дівчатам вчителька радила ще трішки попрацювати і здобути гарну оцінку на наступному уроці. Якщо дівчата не піднімали руки, то їх майже не викликали відповідати, а у разі неправильної відповіді педагоги часто просто виправляли помилку і навіть не намагалися пояснити матеріал.

На діаграмах також чітко виражена так звана горизонтальна сегрегація. Чомусь вважається, що математика, природничі предмети, фізична культура, трудове навчання – це «чоловічі предмети», а мови,

Рис. 1. Вчительська увага (кількість звертань, викликів, реакцій на дії дитини тощо)

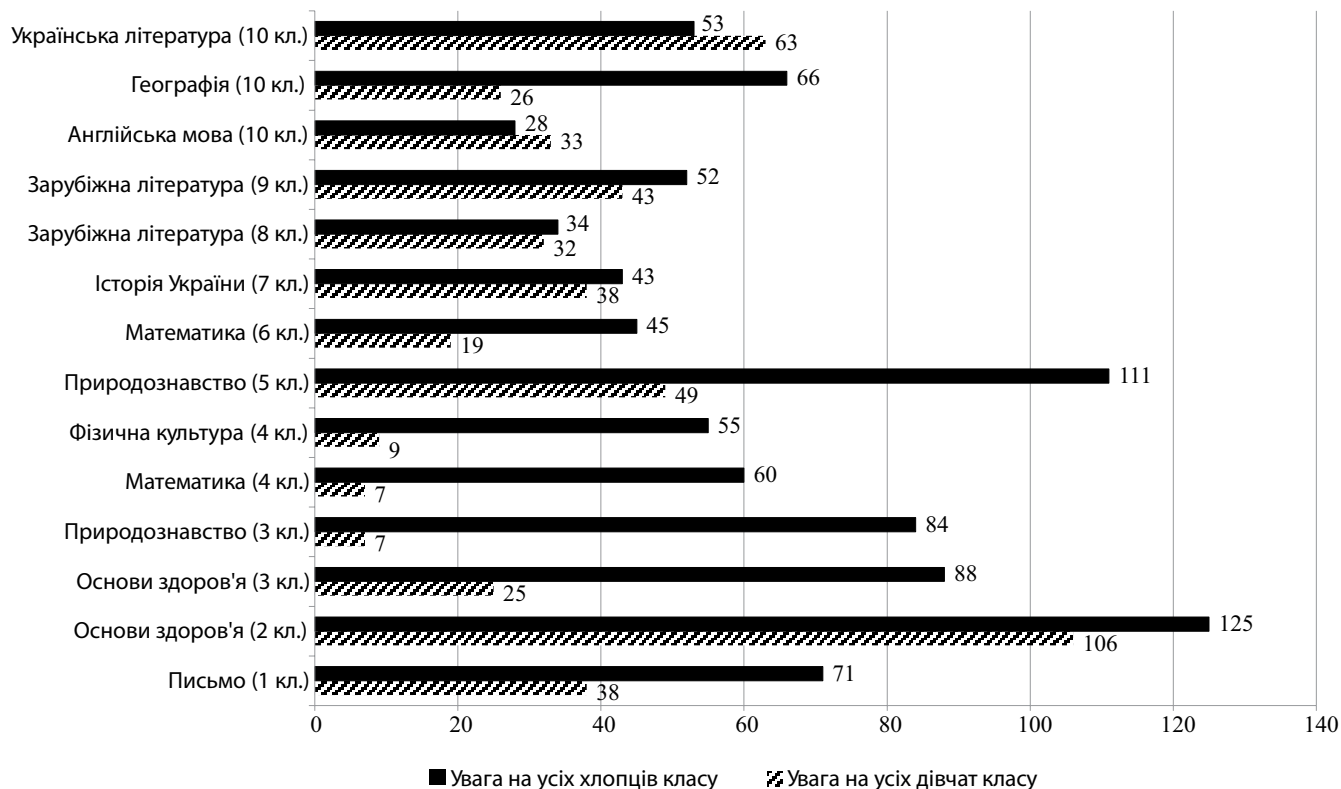
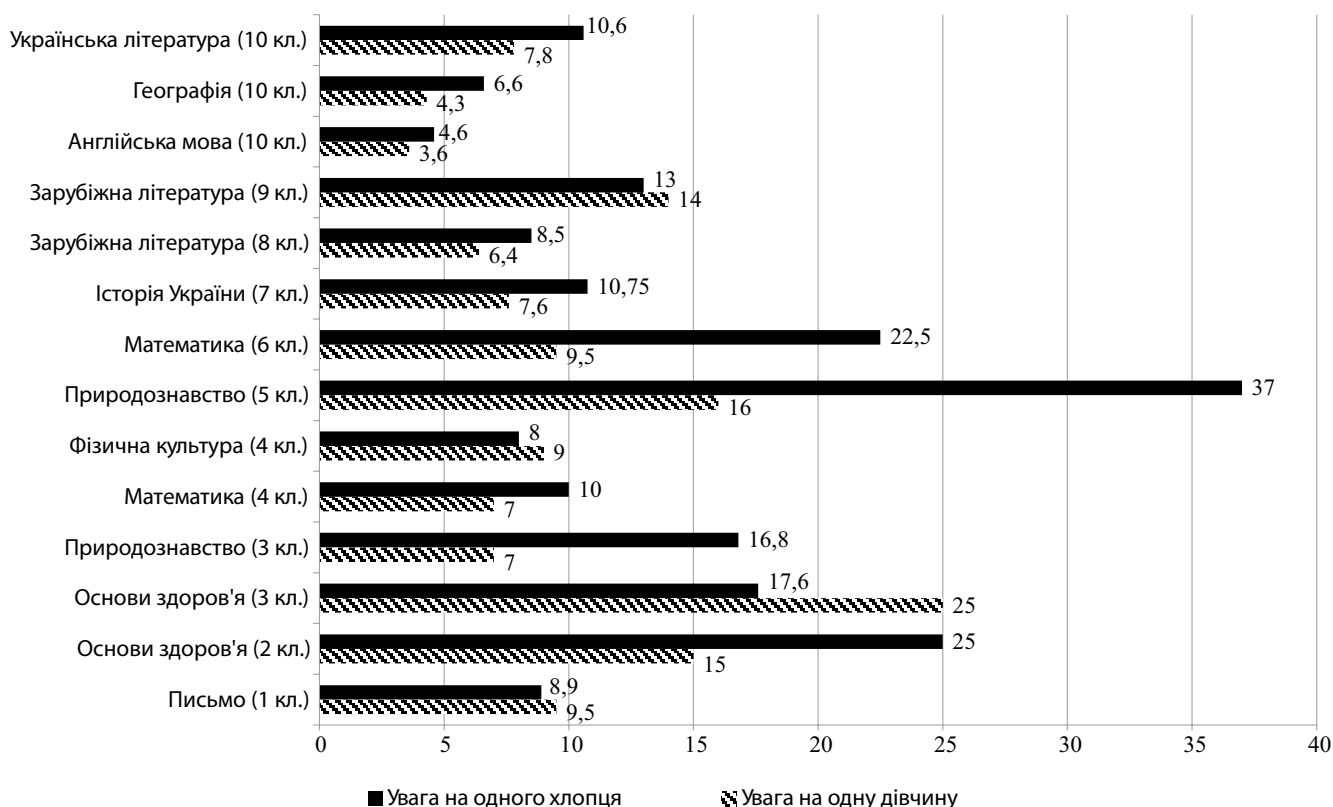
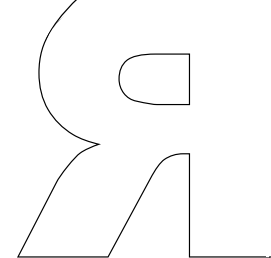

Рис. 2. Вчительська увага (середня кількість на одного хлопця / одну дівчину)

література, інші гуманітарні дисципліни краще «підходять» дівчатам. Якщо ж дівчинка цікавиться математикою чи фізикою, то її хвалять, ставлять гарні оцінки, але рідко коли підтримують у глибокому вивченні предмету.

Я була свідком історії, коли учениця сьомого класу (саме тоді починається окреме вивчення алгебри та геометрії) дуже зацікавилася геометрією. Вона з натхненням, інтересом виконувала всі завдання з підручника, читала додаткову літературу, і найбільшою її мрією було зробити якесь відкриття, придумати та довести власну теорему. Але дівчину не підтримали ані вчитель, ані батьки. Поступово, до одинадцятого класу, у неї згас інтерес та цікавість до предмету, до винахідництва.

Виникає питання: чому результативність навчання залежить від статі дитини? Думаю, це тому, що ми самі є носіями стереотипів. І навіть не помічаючи того, не замислюючись, передаємо їх дітям. Ми думаємо, що навчання більше пригодиться хлопцям, оскільки чоловік є «майбутнім годувальником сім'ї», буде просуватися по кар'єрних сходах, а дівчина – майбутня мама, виховуватиме дітей, займатиметься хатньою роботою.

Саме участь у гендерному проекті допомагає мені та іншим руйнувати ці хибні стереотипи. Експертна група сприяє тому, що ми самі бачимо їх під час аналізу відео реальних уроків, при виконанні різних тренінгових вправ. Більшість педагогів колективу впроваджує експертні рекомендації щодо проведення гендерно-чутливих уроків. Особисто я намагаюся слідувати за собою: однаково реагувати на помилки, допущені хлопчиками і дівчатками; звертатися до одних і до інших з ідентичною частотою та однаково (наприклад, тільки на ім'я та з тією самою інтонацією, мімікою); не ділити дітей за ознакою статі на групи, а предмети – на «чоловічі» і «жіночі».

Підручники – ще одна гендерна проблема

Я з великим задоволенням беру участь у експериментальній роботі, бо отримую нові знання, вчуся проводити дослідження, аналізувати, порівнювати, робити власні висновки.

Пам'ятаю, як на одному із тренінгів, після пояснень експертної групи, ми, вчителі та вчительки, були здивовані тим, що навіть не помічали, скільки стереотипів може містити в собі звичайний підручник! А коли я виконала домашнє завдання – провела гендерну експертизу підручників, тобто сама «прощупала й переосмислила», то краще зрозуміла, що вони транслиють статево диференційовану поведінку, «закріплюють» за чоловіками і жінками різні

Таблиця 1

	8 клас	9 клас	10 клас	11 клас
Портрети науковців	11	10	19	1
Портрети науковиць	0	0	0	0
Згадування прізвища або повідомлення про науковця	11	44	48	99
Згадування прізвища або повідомлення про науковицю	0	1	1	1
Використання для пояснення матеріалу чоловічого образу	23	6	11	5
Використання для пояснення матеріалу жіночого образу	0	0	1	2
При викладенні матеріалу, в параграфі, в умовах задачі йдеться про осіб чоловічої статі	26	–	61	8
При викладенні матеріалу, в параграфі, в умовах задачі йдеться про осіб жіночої статі	0	–	1	0

Таблиця 2. Фізика: підруч. для 11 кл. загальноосв. навч. закл.: (рівень стандарту) / В.Д.Сиротюк, В.І. Баштовий. – Харків: Сиція, 2011. – 304 с.

Назва	Зразок тексту	Як би я замінила
§ 24. Поширення механічних коливань у пружному середовищі. Задачі та вправи, задача № 240	Хлопчик несе на коромислі відра з водою...	Людина несе на коромислі відра з водою...

Таблиця 3. Фізика. 10 клас. Академічний рівень: Підручник для загальноосв. навч. закл. / В.Г.Бар'яхтар, Ф.Я. Божинова. – Х.: Видавництво «Ранок», 2010. – 256 с.

Назва	Зразок тексту	Як би я замінила
§ 36. Пружний і абсолютно непружний удар (текст параграфа)	Багато хто з вас бачив або сам проводив такий дослід	Майже всі ви бачили або самі проводили такий дослід
Завдання для самоперевірки до розділу 3 «Закони збереження в механіці»	4. У якому випадку кінетична енергія тіла не змінюється? ...в) парашутист рівномірно опускається на землю	4. У якому випадку кінетична енергія тіла не змінюється? ...в) кленовий листок рівномірно опускається на землю
§ 36. Вимушені коливання. Резонанс (текст параграфа)	Кожен з вас гойдався на гойдалці	Всі ви гойдалися на гойдалці

сфери життєдіяльності, приписують їм протилежні соціальні ролі. Автори й автори підручників частіше звертаються до хлопців (ти бачив, ти спостерігав). Помітила, що навіть на малюнках значно частіше зображуються особи чоловічої статі. В задачах частіше згадуються чоловіки, які знаходяться в русі, активні, пізнають та досліджують оточуючий світ – грають в ігри, займаються спортом, ходять на рибалку, їздять на мотоциклах, літають в космос, читають книги, конструюють. Якщо і йдеться про жінок, то вони, як правило, готують страви, шийють, іноді читають, викладають, працюють у сфері послуг.

Наведу приклад – узагальнюючу таблицю гендерного аналізу підручників фізики (таблиця 1).

Я сама колись навчалася за такими ж точно підручниками. І я, й інші педагоги через такі підручники передаємо стереотипи сьогоденнішнім дітям. Виникає замкнене коло, яке просто необхідно розірвати!

Під час вивчення радіоактивності у 9 класі я прошу дітей підготувати повідомлення про життя М. Склодовської-Кюрі, гідне наслідування, показую її портрет. Звичайно, намагаюся змінювати зміст підручників на гендерночутливий. Наведу лише декілька прикладів, як це можна зробити (таблиці 2, 3, 4, 5).

Простір школи і гендер

Простір нашої школи (коридори, фойє, класні кімнати) з початку експерименту дуже змінився. На дверях замінили таблички: «директор» – на «директорка», «секретар» – на «секретарка».

Раніше в коридорі, де розміщується початкова школа, було дуже багато наочності з безпеки життєдіяльності, правил поведінки. Ми їх зняли, так як під час аналізу і спільного обговорення погодилися, що майже всюди як порушники поведінки зображуються тільки хлопці, а пасивні дівчатка «все роблять правильно». Вирішили: доки з'явиться гендерночутлива наочність (ми її плануємо розробити самі), будемо під час бесід з безпеки життєдіяльності проводити рольові заняття і проговорювати правила, які виконуються усіма – хлопчиками і дівчатками. А поки що на стінах в початковій школі висять малюнки.

Гендер і виховна робота

У виховній роботі теж відбуваються зміни. Наприклад, на свято «Першого дзвоника» у дзвіночок дзвонили усі першокласники та першокласниці. Раніше виховна діяльність до Дня козацтва, Дня Збройних Сил України частіше проводилася у формі змагань, причому змагалися самі лише хлопці, а дівчата спостерігали та вболівали. Цього року День козацтва провели на природі, із смачною кашею, звареною у справжньому козацькому казані, з веселими розвагами. Змагалися три збірні команди: команда учнів та учениць, команда вчителів та вчительок, команда татусів і мам. Перемогли діти (а от серед дорослих активнішими були жінки – можливо, успіхами та вихованням дітей поки що більше переймаються мами).

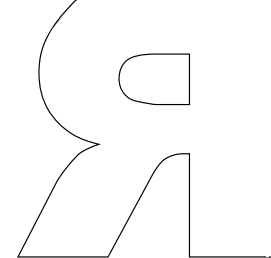
До Дня Збройних Сил України проходив парад та шоу-програма. У конкурсі бра-

Таблиця 4. Коршак Є.В. Фізика: 8 кл.: підр. для загальноосв. навч. закл. / Є.В. Коршак, О.І. Ляшенко, В.Ф. Савченко – К.: Генеза, 2008. – 208 с.

Назва	Зразок тексту	Як би я замінила
Вступ	<i>Дорогий друже!</i>	<i>Дорогі друзі!</i>
	<i>Ти також зрозумів, що...</i>	<i>Ви також зрозуміли, що...</i>
§ 1, впр. 1, задача 4	<i>Пасажир, сідаючи у відкритий автомобіль, помітив, що...</i>	<i>Людина, сідаючи у відкритий автомобіль, помітила, що...</i>

Таблиця 5. Фізика: підруч. для 7 кл. загальноосв. навч. закл. / [В.Г.Бар'яхтар, С.О.Довгий, Ф.Я.Божинова та ін.]; за ред. В.Г. Бар'яхтара, С.О.Довгого. – Х.: Вид-во «Ранок», 2015. – 256 с.

Назва	Зразок тексту	Як би я замінила
Форзац Інструкція з безпеки для кабінету фізики	Інструкція... поширюється на всіх учасників навчально-виховного процесу	Інструкція... поширюється на всіх учасників / учасниць навчально-виховного процесу
§ 1, впр.1, № 2	<i>Дослідник поклав шматок олова...</i>	<i>Вчені поклали шматок олова...</i>
§ 3. Наукові методи вивчення природи	<i>Кожен з вас щоденно досліджує...</i>	<i>Кожен та кожна з вас щоденно досліджує...</i>

ли участь усі хлопці і всі дівчата школи, командирами були та здавали рапорт як одні, так й інші. А ось у командній першості вперше за десятки років брала участь команда дівчат, і вона перемогла! В ідеалі, краще було б сформувати змішані команди, але дівчата та хлопці виявили бажання змагатися саме так. Поки що...

Тепер ми аналізуємо усі сценарії виховних заходів, більш ретельно підбираємо вірші, слова ведучих тощо.

Ми долаємо свої стереотипи

Пригадую, як на початку експерименту багатьом не вистачало часу та мотивації виконати навіть перше домашнє завдання – проаналізувати простір коридорів школи, своїх кабінетів. Поступово лід зрушився. Я наводила цитати, переказувала цікаві моменти з книжки «У пошуках гендерного виховання»: словечко то в ідальні, то на перерві, і так більшість все-таки прочитали книгу. Цікаво було обмінятися думками, а потім почався і аналіз простору.

Тепер у стінах навчального закладу частіше лунає слово «гендер», проводяться наради з питань гендерного підходу (яку книгу прочитати, який фільм подивитись, як вести щоденник експерименту). Я дала усім бажаючим електронну версію книги «Гендерні шкільні історії», розповіла про Гендерний журнал «Я». На перервах обговорюємо почуте чи побачене, нещодавно, наприклад, говорили про дітей з обмеженими можливостями, що таких людей не треба уникати, цуратись, боїтись...

Але не так швидко у школі змінюються погляди. Двоє з вісімнадцяти педагогів поки що уникають тренінгів, а один навіть розмовляти на цю тему не бажає. Вчительки є більш активними, відкритими, вони сприймають інформацію менш насторожено. Добре, що експертна група приїждить з перервою у декілька місяців, є час осмислити щось, звикнути до нових ідей.

Гендер і батьки

Ще після першої ознайомлювальної зустрічі з експертною групою, на загальношкільних батьківських зборах ми повідомили про наш новий статус. Також ознайомили батьків з деякими нормативними документами, з тим, що самі знали про гендер. Більшість батьків вважали, що гендер – це підміна дівчат на хлопців, і навпаки. Ми намагалися пояснити, що наша нова діяльність присвячена рівним правам і можливостям.

Нещодавно до нас приїжджав «музей на колесах» – Музей жіночої та гендерної історії. У цей день близько 300 людей (учнівство та вчительство, районний методичний кабінет, батьки, мешканці та мешканки села та району) переглянули цікаву

експозицію, прослухали міні-лекцію Тетяни Ісаєвої, яка до того ж залишила нам матеріали віртуального музею. Більшості сподобалась ця зустріч, але було декілька осіб, які в штики сприйняли почуте і побачене.

Хочу розповісти, як люди взагалі сприймали інформацію про приїзд музею. Мені так хотілося проінформувати якомога більше людей про цю неймовірну подію! Оголошення в районну газету помістили без проблем, отримали дозвіл і на розміщення афіш у районному будинку культури та біля районної адміністрації. У ветеринарній аптеці продавчиня з інтересом слухала про гендерно-чутливі підручники, простір школи, рівні права і можливості, після чого оголошення про музей розклала на прилавки. А от на автовокзалі, в продуктових та господарчих магазинах, аптеках, куди я заходила з проханням вивісити на дверях оголошення про приїзд музею, скрізь чула відмови і наскрізний негатив. Так я зрозуміла, що значна частина населення ставиться упереджено, а інколи й агресивно, до нового і незрозумілого слова «гендер».

Щоденник експерименту

Експеримент – це не лише аналіз шкільних підручників, наочності, простору та уроків в аспекті гендерної рівності. Це ще й самоаналіз. Учасники й учасниці експерименту ведуть індивідуальний електронний щоденник, який складається з кількох розділів. У розділі «Планкалендар» я фіксую експериментальні кроки, занотовую дати, форми, записую власні коментарі, щоб нічого не випустити з уваги. Розділ «Удачі та труднощі» допомагає визначити, що вдалося, а що стало проблемним, аби потім проконсультуватися з експертною командою та все-таки розібратися. У частині «Спостереження» записую різні побачені ситуації та свої роздуми щодо них: як би я реагувала, коли б сама опинилася у таких обставинах.

Висновки

В експерименті не передбачена акцентована робота з дітьми. Експертна група, я, мої колеги та колежанки, віримо, що систему освіти змінити можна: світогляд педагогів, підручники, візуальний простір, виховні заходи... Якщо це зміниться, то і світогляд дітей згодом зміниться. Саме такий підхід більш перспективний, аніж працювати напряму з дітьми, бо одні діти приходять, інші йдуть, а система залишається.

Ми хочемо змінити саме систему! І це можливо! Впевнена: за гендерним підходом – майбутнє!

● ГЕНДЕР В КОРОТКИХ ● ЮБОЧКАШТАНИШКАХ ●

Татьяна КЕРМЕШ
Ирина ЦВЕРКЕНЕ

От редакции: данный материал – сокращенный вариант одноименной главы из популярной книги «В поисках гендерного воспитания», изданной ГИАЦ «КРОНА», переданной в дар всем педагогам, участвующим в гендерном школьном эксперименте, ставшей теоретико-методологической основой нашей совместной работы в нем.

– Дима, ты зачем ударил Андрея? Драться нельзя. Всё можно решить мирным путём.

– Максим, почему ты ударил Катюшу? Девочек нельзя бить.

– Маша, ты за что Дениса ударила? Как ты могла – ты же девочка!

Не странно ли – ситуация одна и та же, а наши реакции на неё совершенно разные? А ведь своей реакцией на происходящее мы влияем на мировоззрение детей, демонстрируем определённые ожидания, как бы заново утверждаем те или иные стандарты поведения. Получаем «на выходе» – если брать крайности – «принцесс / хозяйшечек у плиты» (не способных за себя постоять, ведь им это «не положено») и «хулиганов / хулиганов жизни» (хоть агрессивное поведение и осуждается, но в случае с мальчиком мы обычно глаза «к потолку» не «закатываем» и к полу ребенка не апеллируем).

Действующие программы дошкольного образования только способствуют такой дифференциальной социализации, поскольку *намеренно* направлены на формирование у детей патриархатных представлений о так называемых «настоящих» мальчиках и девочках. Дескать, и тем, и другим должны быть привиты наперёд заданные гендерные роли и модели поведения (они, зачастую, строго полярны, противоположны). А давайте представим, как можно реализовать в детском саду альтернативную стратегию – гендерное (гендерночувствительное) воспитание...

Толик при построении на прогулку пропустил вперёд девочку. И с гордостью говорит:

– Ирина Родионовна, а я Дашу пропустил вперёд!

Ирина Родионовна предложила Толику

взглянуть на свой «джентльменский поступок» немного шире, совершив, говоря научным языком, *деконструкцию* этикетных моделей поведения:

– А почему ты это сделал?

– Ну, она же девочка! И очень хорошая...

– Так тебе захотелось пропустить её вперёд просто потому, что она девочка, или потому, что она хороший человек?

– Ммм... Ну, – задумавшись на минуту, – потому, что она хороший человек!

– А если бы хороший человек по имени Денис попросил пропустить его вперёд – чтобы ты сделал?

– Тоже бы пропустил его...

Так воспитательница вместе с ребенком приходят к выводу, что если хочешь сделать доброе дело, не так уж важно, для кого ты это делаешь.

Или другой случай: распределяя трудовые поручения в группе (например, протереть пыль, расставить детскую посудку), мы вдруг услышали: «А это не мужское дело!». Такое бывает крайне редко, но если уж произойдет, всегда можно объяснить ребёнку, что нет «мужской» или «женской» работы, а есть просто дело, которое надо сделать. Можно, например, сказать так: «Ты ведь тоже любишь играть с посудкой. А с какой посудкой тебе приятней будет играть – с чистой или грязной?» И подвести к пониманию простой истины: мы все трудимся для того, чтобы в группе стало чисто и красиво, ведь гораздо лучше играть чистыми игрушками. А сделать группу красивой и чистой мы можем только все вместе.

Поговорим о **занятиях**. В цикле «**Семья**» чаще подчёркивайте, что воспитание детей – совместная задача всех членов се-

мы, как и выполнение домашних обязанностей. Покажите ребёнку, что если домашнюю работу разделить на всех, останется время для разных других интересных дел.

В теме «Профессии» постарайтесь уйти от стереотипов подачи дидактического материала – не используйте тот, где прослеживается очевидное деление на «мужские» и «женские» виды деятельности. **В цикле занятий по валеологии** (рассказываем о носиках, ротиках, ушках и т.д.) можно акцентировать внимание на том, что, оказывается, реальных отличий между мальчиками и девочками мало, и все в одинаковой степени должны заботиться о своем теле, чтобы быть здоровыми.

Огромное воспитательное влияние на ребенка дошкольного возраста оказывают **художественные произведения**. Важно правильно расставлять акценты и концентрировать внимание детей на том, что именно вы хотите «проиллюстрировать» (взаимовыручку, трудолюбие, доброту и т.п.). Можно специально создать **проблемную ситуацию**, проведя, например, чтение (с обязательным последующим обсуждением) стихотворения Э. Успенского «Если был бы я девчонкой».

– Дети, а почему мальчик хочет быть девочкой?

– Чтобы помогать маме.

– А разве, будучи мальчиком, он не может помогать маме?

– Может.

– Получается, все дети – и мальчики, и девочки могут помогать своим родителям...

Главный принцип работы с литературными произведениями таков: *практически от любого из них можно «добиться» гендерной чувствительности*, только нужно предварительно проанализировать, какие стереотипные модели поведения транслируются детям.

Например, сказки о неряшливых, неаккуратных девочках обычно трактуются так:

– Какая была девочка?

– Неряшливая.

– А может девочка быть неряшливой?

– Нет, она же будущая хозяйка.

Но если сказать, что все дети должны следить за собой, соблюдать правила гигиены, участвовать в домашних делах – смысл сказки сразу поменяется! Ведь когда детям читают «Мойдодыр», именно на этом и акцентируют внимание, а вовсе не на неряшливости мальчика.

А ещё, читая сказки о принцах и принцессах, не лишне будет акцентировать внимание на том, как давно всё это происходило, а сейчас жизнь совсем иная и *вести себя можно по-другому, не так, как в сказках*.

Основной вид детской деятельности в дошкольном возрасте – это **игра**. Чтобы она стала эффективным средством гендерного воспитания, необходимо управлять её ходом и содержанием.

Например, **сюжетно-ролевая игра** «Врачи и пациенты». Один из вариантов – схватились за ногу (руку, голову и т.д.):

– Ой, я, кажется, ногу подвернула. Машенька, Серёженька, возьмите машину, отвезите меня в больницу... (и вот уже меня осматривают доктора, делают уколы, отправляют на анализы, заодно проверяют зубы и зрение и т.д.).

Или другая игра:

– Витюша, Даша, я что-то проголодалась, может, приготовите мне борщик? А чтобы приготовить борщ, надо купить... (повторили название овощей). А кто у нас будет работать в магазине? (так параллельно разворачиваются игры «Магазин», «Семья» и другие).

Мы заметили, что чаще всего в сюжетно-ролевых играх дети воспроизводят те модели поведения, которые наблюдают в семье.

Так было и с Мариной. Однажды, играя «в семью», она велела Денису закрыться в спальне и кричать «Я вас всех поубиваю!». При дальнейших расспросах выяснилось, что так поступал ее папа, а сама девочка, видимо, вследствие этого, боялась мальчиков. Узнав о таком поведении дочери, мама очень удивилась. Оказалось, супруг просто чересчур эмоционально разговаривал по телефону с подчинёнными, а закрывался, чтобы не мешать Марине смотреть мультики. Пришлось объяснять детям, что слово «поубиваю» было употреблено в переносном смысле, что так говорить не стоит, а реально убивать людей вообще категорически недопустимо.

Подвижные игры тоже можно использовать как средство деконструкции стереотипного поведения. Например, традиционный ход игры «Курица и цыплята» заключается в том, что курица выводит на прогулку цыплят, а тут подкрадывается кот, и её задача – защитить потомство.

Пример того, как сюжетно-ролевая игра способствует гендерной стереотипизации и поляризации.

Мы предлагаем несколько видоизменить игру: пусть петух и курица *вдвоём* выйдут погулять со своими детками и *вдвоём* забьются о том, чтобы уберечь их от кота. Такая инновация закрепит идею о том, что дети – это не только «женское дело». А поскольку кот в любом случае рано или поздно поймают кого-то из цыплят, не будет повода интерпретировать случившееся таким образом, что это, дескать, мать-недотёпа виновата, и ей не хватило присутствия «настоящего мужского плеча»...

Исследовательская деятельность. Наблюдая за детьми, мы абсолютно уверены – любознательность присуща всем детям без исключения! Но некоторые дети (а чаще девочки) предпочитают наблюдать за экспериментами издали. Догадались, почему? Конечно, в садик привели эту самую «куколку Барби», по дороге раз сто пятьдесят строго-настрого приказали: «Смотри, не испачкайся!» (платье не порви),

да еще и в её пол «гвоздь вбили»: «Ведь ты же девочка!»... И как с «этой красотой» смешивать краски, сажать лук, исследовать песок? А ведь если уже потрогала песок хоть одним пальчиком, как же удержаться, чтобы не продолжить исследовать его двумя руками...

Мы нередко наблюдаем грустную картину: купили чадую дорожную машинку и дали с собой в детский сад, где в какой-то момент дети

решили посмотреть, что же там внутри – разобрали, отломали, поцарапали... Мама вечером в истерике: «Это же такая дорогая (коллекционная или еще какая-то) машинка! Больше вообще игрушек тебе не куплю!». Дитё рыдает. Хотя, как правило, ещё на самом первом родительском собрании мы рассказываем, какие игрушки можно приносить в группу, а какие лучше оставить дома.

Для расчудесных нарядов тоже есть свое время и место. Лучше объяснить родителям сразу, что *одежда для детского сада должна быть, в первую очередь, функциональной и удобной!* И всегда можно найти компромисс, имея запасной комплект (или даже несколько – для особо активных деток) в шкафчике.

Конечно, учить детей быть аккуратными нужно. Но давайте не будем перегибать палку. В саду дети рисуют (причем, часто красками), лепят, клеят... На участке мы тоже не в вакууме играем. Там и песок, и снег, а очень часто бывают (о, ужас!) и грязные лужи! Что же теперь делать? Выстроиться парами и всю прогулку гулять по дорожке туда-обратно? А как же двигательная активность? Дома бегать нельзя, в группе сильно не разбежишься (как бы ни хотелось), на

улице тоже, выходит, нельзя (ведь во время подвижных игр можно упасть, испачкаться, ушибиться). А еще на улицу всегда выносятся ведерки, лопатки, мячики и куча других вещей...

Большое значение в гендерном воспитании имеет **моделирование предметно-развивающей среды** в группе. Во-первых, нужно **создать игровые зоны**, доступные и используемые всеми детьми без исключения. Во-вторых, контролируя наши собственные стереотипы, **корректно расположить в этих зонах игрушки** (например, тематически). Очень важно, чтобы сферы социальной активности, которые в обществе традиционно относят к «мужским» и «женским», зонально не находились в группе далеко друг от друга: если вы «кухню» расположите далеко от «работы», то даже номинально не привязывая зоны к полу, вы всё равно отобразите их поляриность. Старайтесь использовать и самую разнообразную цветовую гамму (а не привычную розово-голубую) – в группе, при подборе наклеек на шкафчики и т.д.

При подготовке **утренников** важно продумывать каждую мелочь, каждое слово в сценарии, осознавать истинный смысл предлагаемых песен, сценок, ролей и костюмов. Гномики, зайчики – замечательные роли, но почему-то они всегда достаются мальчикам! Им же, как правило, дают играть пиратов, разбойников, других «сомнительных элементов», а ещё всяких силачей, но обратите внимание – все эти роли чаще исполняют ребята покрупнее, повыше, по сильнее, тогда как щупленьким и слабеньким деткам достаются одни лишь снеговички и петрушки. Так уже в детском саду мы как бы ранжируем мальчиков по признаку маскулинности, готовя их к осознанию того, что физическая мощь, сила – это чуть ли не самое главное, чем «славен» мальчик!

Девочки во время утренников – это обычно снежинки, принцессы, матрёшки – такие себе безвольные, безынициативные, в общем-то, ведомые существа. Данная полоролевая модель наглядно демонстрирует детям: женский пол слабее мужского, а значит должен уступать ему первенство!

Конечно, очень хотелось бы, чтобы сам драматургический материал был образцом гендерной чувствительности. Но если этого добиться невозможно, хотя бы объясните детям происходящее. Например, роль Царевны Несмеяны формирует представление о том, что все девочки – плаксы, выходит – слабые, плакать же – это плохо, а мальчики – сильные, потому они не плачут. Расскажите детям, что это всё-таки сказка, неправда, на самом деле – плакать, в принципе, незачем никому, это всего лишь проявление эмоций, которые совершенно необязательно держать в себе, а хныкать беспричинно и все время – плохо для всех.

МУЗЕЙ НА КОЛЕСАХ: УНІКАЛЬНИЙ ДОСВІД МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Тетяна ІСАЄВА
Володимир КАРПОВ

Світ різноманітний і дивовижний. Можна, звичайно, це заперечувати, повторюючи, що чудес не існує. Але якщо таке бажання є? Чи може сучасна людина створити диво? Давайте пофантазуємо, але з умовою, що наша фантазія не відірвана від дійсності і буде заснована на реальних подіях!

Чи є фантазією, наприклад, високий рівень гендерної компетентності у сільській місцевості? Упевнені, що багато хто погодиться: виховання гендерної чутливості в осередках з домінуючою традиційною свідомістю є надскладним завданням. А в межах закладів освіти, через їх консервативність, і поготів.

Скільки в Східній Європі і на пострадянському просторі гендерних музеїв? Тільки один! І, можливо, те що знаходиться він у Харкові – одному з найважливіших освітніх і культурних центрів України, і не дивно. Але який шанс, що цей музей зможуть відвідати жительки й жителі якогось села чи селища міського типу з області? А який шанс, що цей музей сам приїде до людей?!

Наша історія якраз про той унікальний досвід, коли єдиний у своєму роді харківський Музей жіночої та гендерної історії вирішив не чекати своїх відвідувачів/-ок, а відібрав частину своєї унікальної колекції і вирушив туди і до тих, хто з великою ймовірністю ніколи б не побачили наших експонатів і не почули б наші розповіді. Ця історія про рукотворне диво, коли слово про гендер, подібно паломництву ранніх християн чи художників-передвижників, було донесено і почуто, тільки в нашому випадку це слово несло не релігійну чи образотворчу, а гуманістичну складову.

У лютому-березні 2016 року в Харкові було апробовано інноваційний пілотний проект «Музей на колесах», завданням якого стало наближення ресурсів (частини колекції) першого та поки що єдиного в Україні, на пострадянському просторі та у Східній Європі гендерного музею (Gendermuseum) до учнівства та вчителів Харківської області з метою підвищення рівня гендерної чутливості та гендерної культури.

Проект щодо створення Gendermuseum реалізується у Харкові з 2008 року. З цього

часу музей системно працює в сфері гендерної просвіти, спрямовує свою діяльність на розповсюдження серед широких кіл ідей гендерної рівності. Сьогодні його колекція нараховує понад 3000 різноманітних експонатів з різних куточків світу, що демонструють процеси гендерного конструювання у суспільстві та маніпуляції з суспільною свідомістю, а також розповідають про невидимі та маловідомі сторінки жіночої історії. У різні часи до розвитку проекту долучалися різні фонди, інституції, громадські організації та ініціативи, що працюють у сфері прав людини, гендерної просвіти. У 2016 році Gendermuseum стає проектом Центру гендерної культури (www.genderculturecentre.org), що, безумовно, надало нового поштовху його у системному розвитку та відкрило нові можливості.

Саме такою стала пропозиція партнерів – Гендерного інформаційно-аналітичного центру «КРОНА» – показати експозиції Gendermuseum у 8 навчальних закладах Харківської області, в яких реалізується гендерний освітній експеримент¹. ГІАЦ «КРОНА» взяв на себе повне технічне забезпечення та адміністративний супровід проекту, що, безумовно, стало запорукою його успішної реалізації.

Усього до перегляду було представлено 8 арт- та фотопроєктів музею: «Жіноча кімната», «Жіноче обличчя війни», «Батьківство

"ЯКИЙ ШАНС, ЩО
ГЕНДЕРНИЙ МУЗЕЙ
ЗМОЖУТЬ ВІДВІДАТИ
ЖИТЕЛЬКИ Й ЖИТЕЛІ
ЯКОГОСЬ СЕЛА ЧИ
СЕЛИЩА МІСЬКОГО
ТИПУ З ОБЛАСТІ?
А ЯКИЙ ШАНС, ЩО
ЦЕЙ МУЗЕЙ САМ
ПРИЇДЕ ДО ЛЮДЕЙ?!"

¹ Лозівський навчально-виховний комплекс «ДНЗ – ЗНЗ» № 10; Огіївський навчально-виховний комплекс с. Огіївка; Нововодолазький ліцей і Нововодолазька гімназія; Малинівська гімназія; Вербівська загальноосвітня школа I-III ступенів; Панютинська загальноосвітня школа I-III ступенів № 1; Комунальний заклад «Обласна спеціалізована школа-інтернат I-III ступенів «Обдарованість».

"НА ДУМКУ ДЕЯКИХ ВЧИТЕЛЬОК. "ГОВОРИТИ ПРО ПРАВА ЛЮДИНИ В 4-МУ КЛАСІ РАНО". ХОЧА ПРО ТРАДИЦІЙНИЙ РОЗПОДІЛ РОЛЕЙ ДІТЯМ У ЦЬОМУ ВІСІ ВЖЕ РОЗПОВІДАЮТЬ."

це...», «Гендер в малюнках», «Жінки в армії», «Бути батьком це...», «Гендер очима дітей», «Торттури для жінок», у т. ч. близько 200 експонатів (панорами соціальних ролей, дитячі малюнки, фотографії, дитячі книжки, постери, предмети побуту, сувеніри), які були об'єднані та демонструвалися у блоках відповідно до спеціально розробленої концепції проведення навчальних екскурсій з урахуванням вікових особливостей (про деякі речі проблематично говорити з дітьми молодших та середніх класів). То ж були підібрані експонати, які можна було презентувати, контролюючи рівень складності при зануренні в тему.

Загалом, підбір експонатів для мобільної версії музею виявився непростим завданням, адже було важко маневрувати між бажанням показати якомога більше та розумінням необхідності «вписатися» у дуже обмежений час, який відводився на одну екскурсію. Необхідно було вирішити і суто технічні завдання – показати експозиції, які неможливо транспортувати і які займають цілі кімнати. Саме для цього були виготовлені спеціальні переносні форми-трансформери, надруковані постери, а, наприклад, «Жіночу кімнату» було сфотографовано та надруковано на банері, що став фоном для панорами і експонатів, розташованих перед ним.

Екскурсії проходили в режимі нон-стоп та вибудовувалися за принципом діалогу / бесіди через залучення дітей та дорослих до пошуку відповідей на різноманітні запитання з гендерної тематики:

- Що таке гендер та навіщо про нього знати?
- Що таке гендерні стереотипи і як вони гальмують розвиток особистості?

• Що таке «скляна стеля» і яку роль вона відіграє у житті більшості населення України?

• Які вони – невідомі жіночі сторінки історії і чи треба їх відновлювати?

• Хто такі феміністки і чого вони прагнуть?

• Чи дискриміновані у суспільстві чоловіки?

• Що таке сексизм і наскільки він небезпечний для суспільства?

• Які знаряддя тортур створило людство для жінок?

Наголос під час екскурсій робився на кількох моментах:

• Україна – країна, що обрала демократичний шлях розвитку та взяла на себе певні зобов'язання у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, у т. ч. підписала Цілі сталого розвитку-2030, п'ята з яких – досягнення гендерної рівності;

• усі люди, незалежно від статі, мають знати та виконувати закони України, у т. ч. Закон «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків», метою якого є досягнення дійсної гендерної рівності (і за порушення якого, до речі, стаття 24 передбачає не тільки адміністративну, а й кримінальну відповідальність);

• наука про гендер – це наука про суспільство та про людей, адже суспільство – це люди – чоловіки та жінки;

• гендерна рівність – це сфера прав людини, гендерна рівність – це справедливість;

• усі люди різні, але всі мають бути рівними в суспільстві (не тільки мати задекларовані рівні права, а й рівні можливості їх реалізувати);

• сучасний світ змінюється швидко, треба навчатися, розвиватися та знати про те, що зміна ролей як для жінок, так і для чоловіків – це вимога часу, яка стає основою продуктивного розвитку суспільства.

Після закінчення екскурсії усі охочі отримували листівки Центру гендерної культури з інформацією щодо його проектів, можливостей та ресурсів.

Загалом протягом усього циклу поїздок (два місяці) було проведено понад 100 екскурсій для різновікових груп (учнівство 4-х – 11-х класів, учительство, тата й мами, представництво районних відділів освіти). Загальна кіль-

кість відвідувачів/-ок, як виявилось, 1905 осіб!

Спробуємо підсумувати побачене і почуте:

- у більшості учнівство, а іноді й вчительство, не знайомі із поняттям «гендер», якщо його і визначають, то як «рівність між жінками та чоловіками»;

- на думку деяких вчительок, «говорити про права людини в 4-му класі рано», хоча про традиційний розподіл ролей дітям у цьому віці вже розповідають: «виховання дітей та хатня робота – це справа мами», «справа чоловіків – заробіток грошей» (при перегляді шведської книжки про принцесу дуже часто лунало: «все навпаки»);

- ставлення дітей часто віддзеркалювало ставлення вчительства (краще – більша зацікавленість; гірше – менша зацікавленість), іноді навіть цілі класи були налаштовані дуже демократично, коли гендерна чутливість була не індивідуальною особливістю і позицією, а складовою мікроклімату у колективі;

- майже в кожному закладі були діти різного віку (починаючи з 7-го класу) зі сформованим високим, стійким рівнем гендерної чутливості, які виявляли підвищений інтерес до теми, легко сприймали широке поле можливих ролей чоловіків і жінок як норму, не зацікавлені на традиційному розподілі на «чоловіче» та «жіноче», швидко рефлексували;

- сприйняття гендерної тематики та зацікавленість в отриманні інформації як вчительства, так і учнівства й батьківства дуже індивідуальна: від позитивного до відкритого ігнорування, несприйняття та зневажливості до теми: «Ви говорите про те, що вже не актуально», «Такої проблеми не існує».

Молодші класи сприймали гендерну тематику з більшою відкритістю і безпосередністю, ніж учнівство середніх і старших класів, у кого цей процес іноді йшов всупереч вже сформованим цінностям та стереотипам про «добре» і «погане».

Найбільш цікавими для молодшої аудиторії стали шведські дитячі книжки про роль батька у сім'ї та про принцесу, яка виконує незвично активні ролі. Інше, що незмінно привертало увагу дітей – ляльки і декорації, які представляють різні соціально-історичні

формації й гендерні ролі в них, а ще постери з проекту «Тортури для жінок», хоча ці експонати призначалися для старшої вікової групи та дорослих.

Слід зазначити, що цей цикл поїздок «Музею на колесах» характеризувався масовістю: класів та дітей дійсно було дуже багато (до 11-12 екскурсій на день), і це значно утруднювало більш поглиблене занурювання та обговорення тем, що викликали скепсис або неприйняття. У таких умовах екскурсії мали більшою мірою ознайомчий характер з метою «відкрити двері у космічні простори гендерного знання».

Одним із поставлених завдань було отримати зворотній зв'язок: усім пропонувалося залишити власні відгуки щодо побаченого та почутого, причому робився наголос, що вони не обов'язково мають бути позитивними. Загалом у книзі відгуків було залишено 26 рефлексій (діти, вчительство, батьки), серед яких такі:

«Як на мене, ви робите правильну справу. Чим більше людей буде знати про гендер, замислюватися над почутим і побаченим, тим швидше почнуться зміни на краще»;

«Гендерна рівність може бути досягнута лише при розумінні її необхідності...»;

«Спасибі за «відкриті» очі! Дізналися багато нового та змінили свої погляди».

Аналіз зворотного зв'язку дозволяє зробити загальний висновок: завдяки візуалізації гендерна проблематика стає більш зрозумілою й цікавою різним цільовим аудиторіям, незалежно від віку, статі, рівня освіти, що сприяє просвіті та інформуванню громадськості, підвищенню рівня її гендерної чутливості та гендерної культури.

Зазначимо, що реалізація цього інноваційного проекту стала можливою тільки завдяки об'єднанню спільних зусиль та ресурсів громадських організацій, державних установ сфери освіти, міжнародного донорства та, звичайно, навчальних закладів, які надали зручні приміщення й технічні засоби, розробили графіки проведення екскурсій та забезпечили відвідання експозицій «Музею на колесах» широкою аудиторією.

ДЕ ЧИЄ МІСЦЕ: УЯВЛЕННЯ ТА РЕАЛЬНИЙ ДОСВІД ГЕНДЕРОВАНОЇ ПРАЦІ УЧНІВСТВА СУЧАСНОЇ ШКОЛИ

Олег МАРУЩЕНКО

Від початку гендерного освітнього експерименту команда проекту проводить соціологічні дослідження поглядів учнівства та вчителів щодо гендерної проблематики. Ми вважаємо, що оприлюднення новітніх наукових даних про притаманні цим двом групам гендерні стереотипи та дискримінаційні практики допоможе усім охочим не тільки долучитися до виявлення певних закономірностей і протиріч у свідомості та поведінці педагогів і дітей, а й сприятиме якнайшвидшому пошуку «рецептів» створення гендерночутливої школи, подолання сексизму та інших дискримінацій в освіті.

Таблиця 1. Хто – чоловіки чи жінки – загалом працюють більше (у %)?

	Усі діти	Хлопці	Дівчата
Чоловіки	32,0	57,7	17,4
Жінки	12,0	3,8	17,4
І ті, й інші працюють однаково	43,1	28,2	50,7
Важко сказати	12,9	10,3	14,5

Із результатами досліджень, що стосувалися гендерних стереотипів учительства, можна ознайомитися у попередніх публікаціях¹. А в цій ми *вперше* ознайомимо широку громадськість з деякими соціологічними «відкриттями» щодо учнівства сучасної школи, а саме – з уявленнями дітей про гендерний дисбаланс у трудових відносинах і про основні ролі, що начебто повинні виконувати чоловіки і жінки, а також з реальним гендерним розподілом домашніх обов'язків в українській родині. Важливість цих даних, на наш погляд, важко переоцінити: вони ба-

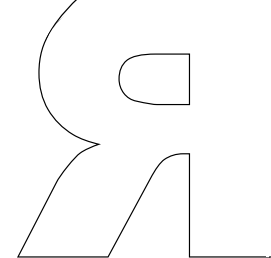
гато в чому є симптоматичними, адже проливають світло на ступінь стереотипізації дитячого світогляду і, насправді, з великою вірогідністю, відображають майбутні життєві (зокрема трудові) траєкторії учениць і учнів.

Дослідження, на дані якого ми спираємося, проведено у січні – квітні 2016 року. Вибіркова сукупність будувалася як триступенева: на першому етапі – з урахуванням різних типів навчальних закладів та їх диспозиції у поселенській структурі Харківської області – було відібрано 8 шкіл. У кожній з них випадковим чином обиралися, з огляду на кількість дітей, один або два 10-х класи, де вже з використанням методики напів-стандартизованого інтерв'ю були опитані усі присутні – загалом 225 осіб: 144 (64 %) дівчини і 81 (36 %) хлопець.

У статті описані і найбільш цікаві результати застосування ще одного додаткового критерію аналізу – населеного пункту, який представляють діти: гіпотезою стало припущення, що ступінь гендерної стереотипізації учнівства не є ідентичним у міських та сільських школах, адже так звана традиційна культура, яка більшою мірою вкорінена на селі, має відповідним чином сприяти й формуванню консервативніших соціальних практик. Аби перевірити гіпотезу, ми порівняли так звані «крайні сегменти» вибіркової сукупності: першою групою стали діти з міських навчальних закладів (2 заклади, 73 особи), другою – сільське учнівство (2 заклади, 43 особи). Інші установи, розташовані у «проміжних» (між містом і селом) локаціях, свідомо в межах цього критерію аналізу були відкинуті.

Дослідження розпочиналося із загального питання про те, *хто, на думку дітей, загалом, працює більше – жінки чи чоловіки?* Під час проведення інтерв'ю давалося уточнення: ураховується будь-яка робота – як оплачувана, так і не оплачувана (наприклад, домашні обов'язки). Розподіл відповідей (у тому числі окремо думки хлопців і окремо – дівчат) на це запитання наведено у табл. 1.

¹ Марущенко О.А. Гендерні стереотипи вчителів сучасної української школи: соціологічний аналіз // Гендерна парадигма освітнього простору / За заг. ред. Дороніної Т.О. – Кривий Ріг : ВЦ КПІ ДВНЗ «КНУ». – 2015. – Вип. 2. – С. 88-95; Олег Марущенко Гендерні стереотипи шкільних педагогів у розрізі міста і села // Гендерний журнал «Я» – 2015. – № 2 – С. 30-31.

Значна кількість опитаних (43,1 %) вважають, що і жінки, і чоловіки виконують однаковий обсяг роботи. Однак майже кожна третя особа, яка взяла участь у дослідженні, схильється до думки про велику «трудову завантаженість» чоловіків, при цьому аналогічну позицію відносно жінок підтримує лише 12 %².

Абсолютно по-іншому виглядають ці ж цифри у гендерному розрізі – коли ми аналізуємо, яких саме позицій дотримуються діти обох статей. Як виявилось, **значний обсяг «голосів» про паритетну залученість у трудовій діяльності жінок та чоловіків «дали» дівчата (50,7 %)**, причому в більшій мірі сільські, **а думку про те, що чоловіки працюють більше, підтримали, в основному, хлопці (57,7 %)**, теж з деяким переважанням мешканців сіл. Тобто представники гендерної групи чоловіків (що виконує якраз меншу частку роботи у світі) перебувають в очевидному «полоні» стереотипу про власну завантаженість «трудовими подвигами». **Дівчата значно менше схильні переоцінювати заслуги чоловіків, утім, недооцінюють трудовий внесок самих жінок.**

Доволі високий рівень стереотипізації у дітей обох статей був виявлений під час аналізу їхньої згоди або незгоди із низкою тверджень про жінок і чоловіків. На рис. 1 відображені відсотки тих хлопців і дівчат, які підтримали запропоновані твердження.

Найвищу довіру дітей добула дуже демократична ідея про те, що жінка має право вільно будувати свою кар'єру. На жаль, мабуть, не можна щиро радіти настільки високому рівню підтримки цієї позиції через очевидну суперечливість, викликану хоч і не «захмарною», але доволі серйозною підтримкою інших, протилежних до неї, концепцій.

Наприклад, **83,3 % хлопців** (90 % серед тих, хто проживають у селі, та 75 % з числа мешканців міст) і **68,1 % дівчат** (78,9 % та 66,7 % відповідно) **погодилися з тим, що саме чоловік повинен заробляти гроші для утримання родини.**

Майже половина респондентів (46,2 %) і кожна п'ята респондентка взагалі воліють «запроторити» жінку у традиційну «систему координат» – шлюб, сім'я, догляд за господарством, убачаючи у цьому її призначення. Цікаво, що при порівнянні думок сільських та міських учнів особливої різниці зафіксовано не було, а ось при зіставленні точок зору учениць світоглядна дистанція стала помітною неозброєним оком: якщо серед мешканок міста цю сексистську позицію підтримує лише кожна десята опитана дівчина, то на селі аналогічний відсоток є значно вищим (45,5 %).

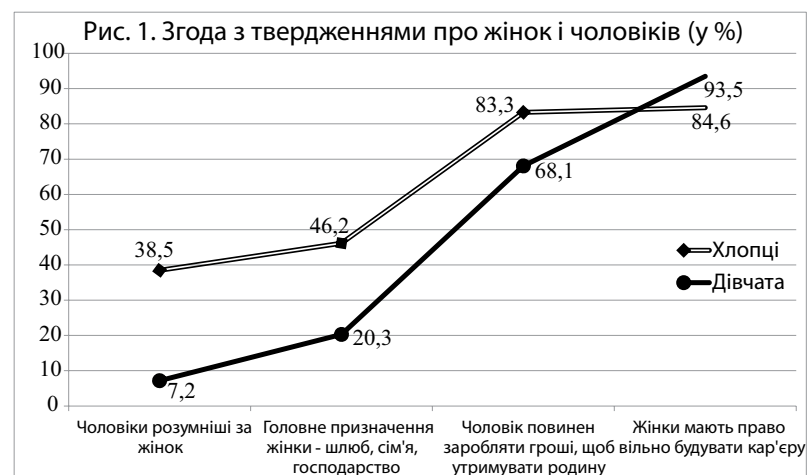
Навіть відверто дискримінаційна позиція про те, що чоловіки розумніші за жінок, хай і не знайшла очевидної підтримки серед дівчат (7,2 %), натомість

була радо сприйнята хлопцями (38,5 %).

Цікаво, що не погоджуються з такою точкою зору 84,3 % учениць з міст і тільки 59,1 % сільських дівчат (до того ж неабияка кількість респонденток з села чомусь завагалися з відповіддю – 31,8 %).

Тенденцію недооцінювати жінок простежуємо і при аналізі відповідей на запитання про те, *хто є більш успішними у керівній та виконавській роботі як таких* (див. табл. 2).

Загальні закономірності по обох стовпчиках таблиці такі: **виконавську роботу, на відміну від управлінської, можна з куди меншим ризиком довірити жінці, тоді як керівна робота начебто більше «личить» чоловіку (особливо у це вірять хлопці – 40 % підтримки проти 25,6 % серед дівчат).** Жінок як керівниць поки що не особливо сприймають навіть самі дівчата (21,9 %).

Таблиця 2. Хто – чоловіки чи жінки – краще виконують керівну і виконавську роботу (у %)?

	Хлопці	Дівчата
Загалом керівну роботу		
Чоловіки	40	25,6
Жінки	17,8	21,9
Виконання роботи не залежить від статі	37	45,6
Важко сказати	5,2	6,9
Загалом виконавську роботу		
Чоловіки	18,7	11,8
Жінки	30,6	28
Виконання роботи не залежить від статі	43,8	52,9
Важко сказати	6,9	7,3

Дистанція відсотків між респондентами і респондентками є значно меншою у випадку з виконавською роботою і більшою у сприйнятті керівної. Здійснення саме виконавської роботи, на думку опитаних, менше залежить від статі, аніж реалізація управлінських функцій. Цікаву деталь відносно розуміння того, як сприймається виконавська робота,

² Дарма: як відомо, близько двох третин усього обсягу роботи у світі виконується жінками.

Рис. 2. Час, що витрачається протягом дня на виконання домашніх обов'язків (у %)

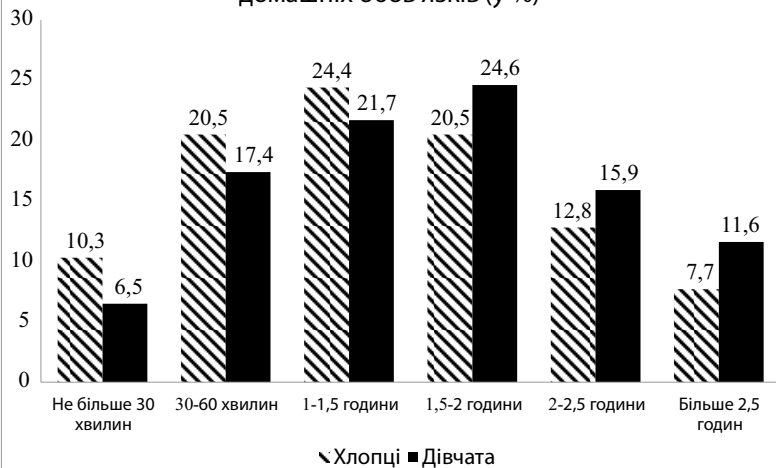
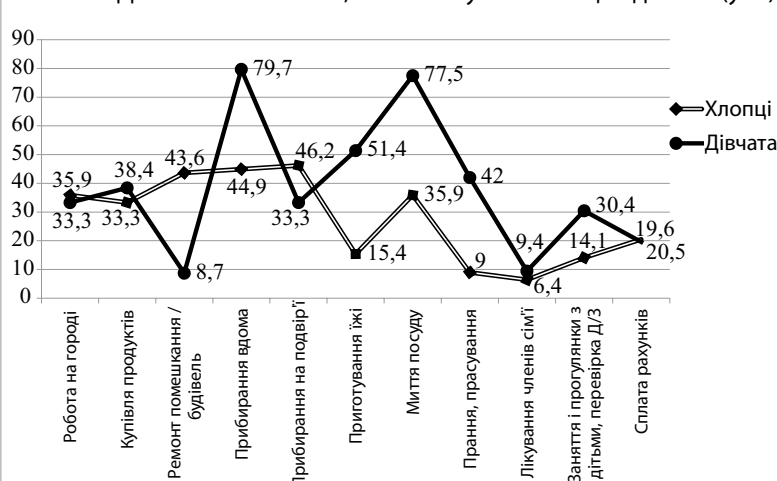

Рис. 3. Домашні обов'язки, які виконують хлопці й дівчата (у %)

було виявлено при аналізі поселенського розрізу: сільські хлопці значно більшою мірою (50 %), аніж учні з міст (15 %) воліли б перекласти її на «жіночі плечі».

Як показало дослідження, справжньою «жіночою цариною», натомість, є домашня робота. 71,8 % хлопців та 84,8 % опитаних дівчат погодилися з тим, що саме жінки витрачають більше часу на неоплачувану роботу, аніж чоловіки. Відповіді на наступні запитання не стільки показали уявлення дітей про домашні обов'язки як такі, скільки розкрили реальну частку часу, яку особисто самі респондентки і респонденти витрачають на хатню роботу, виявили дійсний розподіл таких обов'язків між дівчатами та хлопцями, іншими членами і членкинями їхніх сімей.

На рис. 2 представлений розподіл часу на домашні обов'язки серед дітей. **Очевидно, що ступінь залученості хлопців є зворотньо пропорційною до збільшення часу, який витрачається протягом дня на домашні справи (менше часу – більше задіяно хлопців, і навпаки).** Для дівчат характерна радше протилежна тенденція.

Найбільша (поміж усіх часових інтервалів) кількість опитаних хлопців (24,4 %) залучені до виконання домашніх справ протягом 1 – 1,5 години щодня, тоді як аналогічний «пік» серед дівчат (24,6 %) демонструє зайнятість упродовж 1,5 – 2 годин на день.

Але чим саме займаються діти, виконуючи домашні обов'язки? Чи однаковий рівень залученості хлопців і дівчат до конкретних хатніх справ? На рис. 3 представлений якраз *реальний розподіл домашніх обов'язків* серед респондентів та респонденток (тобто оцінка частоти власної участі у тих чи інших справах).

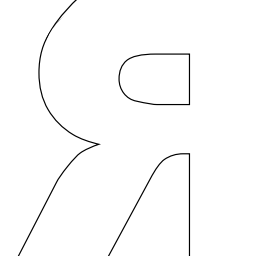
Судячи з наведених даних, хлопці значно рідше виконують хатню роботу. **Лише у двох видах робіт рівень залученості осіб чоловічої статі є вищим** («ремонт помешкання / будівель», «прибирання на подвір'ї»). Ще за чотирма участь дівчат і хлопців є відносно паритетною (і водночас доволі низькою стосовно інших видів діяльності): «робота на городі», «купівля продуктів», «лікування членів сім'ї», «сплата рахунків». **Зате за деякими видами домашніх справ переважання зайнятості дівчат порівняно з хлопцями є вражаючою, особливо, коли йдеться про «миття посуду», «приготування їжі» та «прибирання вдома».**

При застосуванні поселенського критерію (див. табл. 3) констатуємо чимало інших цікавих деталей. Наприклад: міські учні беруться за домашні справи частіше, аніж сільські (принаймні за 9-ма з 12-ти видів робіт), а ось у випадку з ученицями наявна зворотна тенденція: за 7-ма різновидами домашньої праці задіяність дівчат із сіл є вищою, аніж із міст.

Те, що відображено на рис. 3, фактично спостерігаємо у більшому масштабі й при аналізі (особливо з позиції гендерної структури) *залученості інших членів і членкинь сімей* нашої респондентської групи до виконання домашніх обов'язків (див. табл. 4). Звичайно, тут слід зробити поправку: склад сімей багатьох осіб, які брали участь у дослідженні, далеко не завжди є настільки розширеним, аби включати, наприклад, братів, сестер, дідусів або бабусь. Але навіть у такому контексті можна зробити певні висновки про гендерний розподіл домашньої праці в українській родині.

У кожному рядку таблиці процентне значення було виділено напівжирним кеглем у випадку, якщо саме ця особа у своїй сім'ї залучена до домашньої праці частіше за усіх інших, а з додаванням знаку оклику – якщо відсотковий розрив з іншими членами і членкинями родини є значним.

Отже, лише за двома альтернативами домашня праця розподіляється між чоловіками і жінками більш-менш рівномірно: «прибирання на подвір'ї», «догляд за господарством». Ремонт помешкання чи будівель найчастіше займаються чоловіки (скажімо,

батько – 68,9 %), і це єдина зайнятість з таким гендерним маркуванням. **За всіма без винятку іншими різновидами обов'язків спостерігаємо відчутне переважання жіночої участі** (це повністю збігається з тим, що сприймається як нормальне у домінуючій культурі), **причому у шести випадках воно є дуже значним**, про що свідчить, наприклад, стовпчик «Мати»: «прання, прасування» – 90,7 %, «приготування їжі» – 87,6 %, «лікування членів сім'ї» – 80,9 % тощо.

Цікаво, що у кожному випадку, коли знак оклику позначає надмірну залученість конкретних осіб до певної домашньої роботи, це автоматично означає і значну залученість до тієї ж роботи інших осіб цієї статі (тобто, якщо їжу часто готують матері, то до виконання цієї роботи значно частіше «підтягується» саме бабуся, а не дідусь, саме сестра,

а не брат). Винятком є лише купівля продуктів, яку, мабуть, просто рідше довіряють юним та літнім людям.

Таким чином, дослідження продемонструвало, що десятикласниці занурені в домашні справи значно більше за своїх однолітків-хлопців, і це, очевидно, є відображенням певної традиції наслідування, адже дорослі жінки в тих самих родинках також «тягнуть на собі» значно більше обов'язків по господарству, аніж чоловіки. Такий усталений порядок наочно формує стереотипний, багато у чому сексистський, частково суперечливий світогляд дітей (дещо більше виражений у сільській місцевості порівняно з містом), який, втілюючись у теперішньому і майбутньому практичному трудовому досвіді учнівства, знову відтворить і ще більше легітимізує гендерний режим праці.

Таблиця 3. Домашні обов'язки хлопців і дівчат у поселенському розрізі (у %)

Домашні обов'язки	Хлопці		Дівчата	
	з міст	з сіл	з міст	з сіл
Догляд за господарством	26,3	44,4	17,6	27,3
Робота на городі	36,8	42,1	15,4	59,1
Купівля продуктів	57,9	27,8	38,8	27,3
Ремонт помешкання / будівель	52,6	31,6	4	9,1
Прибирання вдома	55,0	30	78,8	90,9
Прибирання на подвір'ї	57,9	42,1	23,5	38,1
Приготування їжі	20	21,1	51,9	45,5
Миття посуду	40	35	75,5	90,5
Прання, прасування	20	0	36,5	45,5
Лікування членів сім'ї	21,1	5	9,6	0
Заняття і прогулянки з дітьми, перевірка Д/З	21,1	5,3	38,5	28,6
Сплата рахунків	25,5	20	13,5	13,6

Таблиця 4. Які домашні обов'язки виконують члени сім'ї – чоловіки і жінки (у %)?

Домашні обов'язки	Батько	Дідусь	Брат	Мати	Бабуся	Сестра
Догляд за господарством	30,7	8	6,2	39,1	17,8	4,4
Робота на городі	28,4	10,7	8	41,3	20	5,3
Купівля продуктів	36,9	4,4	6,2	63,1 (!)	9,8	6,7
Ремонт помешкання / будівель	68,9 (!)	17,3	12	16,4	3,1	0,4
Прибирання вдома	8,4	2,2	4,9	64,9 (!)	11,6	12,9
Прибирання на подвір'ї	28,4	5,3	6,7	33,8	11,1	5,3
Приготування їжі	16,4	2,7	1,8	87,6 (!)	24,4	8
Миття посуду	13,3	1,3	1,3	71,1 (!)	18,7	10,7
Прання, прасування	6,7	0,9	0	90,7 (!)	17,8	4
Лікування членів сім'ї	19,6	2,2	0,4	80,9 (!)	22,2	1,3
Заняття і прогулянки з дітьми, перевірка Д/З	31,6	2,7	3,6	57,3	7,6	5,3
Сплата рахунків	58,7	7,6	2,7	72,4	15,1	1,8

СВІТ У НЕРІВНОСТЯХ І ДОСЯГНЕННЯХ

ЛІЛІЯ ГРИНЕВИЧ – ПЕРША ЖІНКА СЕРЕД ОСВІТНІХ МІНІСТРІВ ЗА РОКИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

Новопризначена міністерка пообіцяла, що українські школи перейдуть на 12-річне навчання: «Нам потрібні нові цілі і новий сенс освіти. Дітям необхідна не тільки сума знань, повинен бути перелік компетенцій. Це не тільки володіння мовами, математика, природничі науки, а й підприємництво, фінансова грамотність, вміння працювати в команді. Щоб цим володіти, потрібен додатковий рік навчання».

АМЕРИКАНКА ВСТУПИЛА В УСІ ВИШІ ЛІГИ ПЛЮЩА

Подавши документи відразу до всіх 8-ми університетів Ліги плюща (вважаються найпрестижнішими в США), до Нью-Йоркського університету і Массачусетського технологічного інституту, 17-річна американка з сім'ї нігерійських іммігрантів Аугуста Уаманзу-Нна отримала позитивні відповіді. Дівчина є фіналісткою конкурсу талантів Intel Science Talent Search. У 2016 році вона отримала запрошення до Білого дому на виставку наукових досягнень White House Science Fair. Аугуста поки не вирішила, якому з вишів надати перевагу, зазначивши, що відвідувати будь-який з них буде величезною честю.

НА EDCAMP UKRAINE ВІДБУЛАСЯ ГЕНДЕРНА ЕКСПЕРТНА ПАРАЛЕЛЬ

9 та 10 квітня у Харкові відбулася Друга Національна (не) конференція для шкільних педагогів EdCamp Ukraine 2016. Цьогоріч учительство з усіх областей України вперше в історії проекту мало змогу відвідати 14 локацій, присвячених гендерночутливому та недискримінаційному підходу в освіті (це проблемні дискусії, майстер-класи, тренінги про те, якими, наприклад, можуть бути прояви гендерної нерівності на уроці, чи можна поєднати гендерну рівність із культурними традиціями та релігією, як обрати кар'єру без стереотипів, як з дітьми говорити про секс, чи можна швидко перевірити власний рівень гендерної чутливості).

Серед спікерок були і представниці закладів, у яких реалізується гендерний освітній експеримент: Оксана Кочерга (Лозівський НВК № 10) і Валентина Какадій (Огієвський НВК), представивши тему «Гендерний прорив школи можливий: з досвіду мого навчального закладу», поділилися власними спостереженнями перебування в експерименті.

НА KICKSTARTER ЗІБРАЛИ ГРОШІ НА НЕСТЕРЕОТИПНИЙ ЖУРНАЛ ДЛЯ ДІВЧАТОК

На краудфандинговій платформі «Kickstarter» успішно завершилася кампанія зі збору коштів (167 717 доларів) на видання «Kazoo» – журналу без гендерних стереотипів для дівчаток від 5 до 10 років. Авторка проекту американка Ерін Брін, досвідчена редакторка і мама двох доньок, виявила, що в книжкових магазинах немає видань, які не нав'язували б дівчаткам надумані правила про те, як треба одягатися, поводитися або чим займатися. Альтернативний журнал, який вона вирішила створити, виходитиме 4 рази на рік і буде мотивувати дівчаток творити, вивчати будь-які цікаві для них теми, мріяти, грати і ставити запитання. У ньому, зокрема, публікуватимуть матеріали про науку, технології, мистецтво, природознавство, критичне мислення та спорт. Участь у створенні візьмуть письменниці, журналістки, спортсменки, художниці, науковиці, які своїми досягненнями підтверджують безглуздість стереотипу про щось «не для дівчаток».

ДІВЧАТ ЗАКЛИКАЮТЬ ОБИРАТИ ПРОФЕСІЇ, ПОВ'ЯЗАНІ З ІКТ

З нагоди шостого за ліком «Дня дівчат в ІКТ», Міжнародний союз електрозв'язку закликає усіх учениць світу не орієнтуватися на стереотипи, а обирати професії в області інформаційно-комунікаційних технологій, де найближчим часом відчуватиметься серйозний брак кадрів. Із кожним роком кампанія стає все більш популярною, зараз у ній беруть участь понад 150 країн світу (передусім школи, університети, громадські об'єднання, приватні компанії, пов'язані з ІКТ).

Рубрику підготував **Володимир Карпов** за матеріалами веб-сторінок: ru.epizod.ua, krona.org.ua, wonderzine.com, unmultimedia.org.

РЕБЕНОК В НЕТРАДИЦИОННОЙ СЕМЬЕ

**Ирина АЛЕКСЕЕНКО
Лариса БУГАЙОВА
Светлана ЛИПКАНЬ**

В современном мире существуют разнообразные взгляды на создание семьи, зависящие культуры, общепринятых традиций и норм поведения, вероисповедания, законов, экономического развития государства.

Говоря об Украине и тех традициях, которые существовали в нашей стране издавна, можно отметить, что к браку и созданию семьи в украинской культуре относились очень серьезно и ответственно. Как правило, решение о браке между девушкой и юношей принимали их родители, учитывая такие факторы, как социальное положение семьи в обществе, материальное благосостояние, образованность и т.д. Личные симпатии и чувства молодых людей, как правило, учитывались редко или не брались во внимание вообще. Свою нетрадиционную сексуальную ориентацию наши предки всячески скрывали, так как религиозные постулаты запрещали что-либо подобное, такое поведение осуждало и общество.

К воспитанию мальчиков и девочек подходили дифференцировано. В мальчиках воспитывалась мужественность, смелость, сила – качества, которые необходимы потенциальному воину; выдержка, трудолюбие, ответственность – то, что присуще главе семейства. Девочек готовили к роли матери, хранительнице домашнего очага, от неё ожидали покорности, ласки, умения вести хозяйство. Эти моменты отражались и в украинском фольклоре: «Дочками красуются, синами в пошані живуть», «Бабі дорога – од печі до порога», «Жінка, як лоза: куди схочеш, похилиш», «Куди голка, туди й нитка, куди чоловік, туди й жінка», «Без хазяїна двір плаче, а без хазяйки – хата».

Но в современных реалиях подходы к пониманию семьи изменились. Сегодня мы воспринимаем семью как очень и очень разные. Бывают традиционные «мама, папа, я», бывают расширенные (несколько поколений) – к этим двум все давно

привыкли. Но встречаются и другие модели семьи: например, мама, воспитывающая ребенка одна – это ведь тоже семья. Папа, воспитывающий ребенка один – тоже семья. Ребенок, находящийся на воспитании у бабушки или дедушки – это тоже семья...

А не так давно наши коллеги поведали нам одну историю. Им пришлось в детском саду работать с семьей, где мама воспитанника начала жить с женщиной. Некоторые родители, которым стала известна эта ситуация, отнеслись к ней с осуждением, но при этом не демонстрировали свое негативное отношение. В коллективе детей эта тема не обсуждалась, так как их возраст достаточно мал, чтобы делать свои выводы по этому поводу. Мнение педагогического коллектива было неоднозначным.

Слушая принимающую и осуждающую позиции коллег, мы задумались, а как бы поступили в такой ситуации мы? Какое

мнение на этот счет у педагогов нашего детского сада? Ведь ни одно пособие по воспитательной работе, ни одна программа не учит нас, как вести себя в таких нестандартных ситуациях. Мы все сейчас много получаем информации из СМИ, но одно дело просто слышать, а другое – принять и работать с этим.

У нас возникло желание обсудить тему гендерного воспитания в нашем педагогическом коллективе. Для этого мы составили план работы, в котором предусматривалось проведение мониторинга нормативных документов и государственных программ развития детей дошкольного возраста, анкетирование педагогов по данной теме, и как результат – проведение «круглого стола», где все могли бы высказаться.

"ЕСЛИ РОДИТЕЛИ - ПРИЕМНЫЕ
ИЛИ РОДНЫЕ, ОДНОГО ОНИ ПОЛА ИЛИ
РАЗНОГО, НЕВАЖНО - СПОСОБНЫ ДАТЬ
РЕБЕНКУ ЛЮБОВЬ. ТО И ОН, КОГДА
ВЫРАСТЕТ, СМОЖЕТ ДАВАТЬ
ЭТУ ЛЮБОВЬ ДРУГИМ."

Наша дискуссия оказалась довольно интересной и неоднозначной. Нужно отметить, что у педагогов с большим опытом работы, то есть у людей старшего поколения, категорически отрицательный взгляд на такого рода «нестандарт». Молодые же педагоги придерживались мнения, что каждый и каждая вправе самостоятельно выбрать свою «половинку», и это может быть как мужчина, так и женщина, а следовательно, и семьи могут быть разными.

Был поднят вопрос и о том, как быть с продолжением рода, если семья не совсем обычная? Конечно, существует суррогатное материнство, детские приюты и дома, в которых можно взять на воспитание ребенка, есть возможность отказаться от того, чтобы иметь детей. Но если уже есть ребенок от не очень успешного гетеросексуального брака, а мама полюбила ЕЁ, хочет жить с НЕЙ и только с НЕЙ, как в такой ситуации будет себя чувствовать ребенок? Как воспитывать его в семье, где вместо папы – женщина, которая становится сексуальным партнером матери ребенка? Какие ориентиры семейных отношений получит ребенок? Кто станет примером для подражания – папа (биологический отец), с которым мальчик видится изредка, или другая женщина, которая проживает с ребенком постоянно? Как научиться взаимодействовать с такой семьей, зная её осо-

бенности, как воспитывать ребенка, не ломая традиций формата «новой» семьи? Как настроить коллектив сотрудников, детей и их родителей на принятие и самого ребенка, и его родителей? Очень много возникло вопросов, на которые у нас не было четких ответов. Однако ответы необходимо искать, потому что в современном мире такие семьи становятся все более видимыми.

После глубокого изучения базовых нормативных документов стало понятно, что ни одна современная программа воспитания детей дошкольного возраста не учитывает особенности работы с нетрадиционными семьями, а рассматривает понятие «семья» в стандартной общепринятой трактовке (Базовий компонент дошкільної освіти (Нова редакція), Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля»).

Есть литература для освещения юридических, социальных, моральных и человеческих аспектов квир-семей, но литературы, освещающей жизнь ребенка в таких семьях, – нет.

В детском саду раздел морально-этического воспитания предусматривает беседы и занятия с детьми, где учат толерантному отношению, но вопросы о нетрадиционных семьях и отношении к ним – не рассматриваются никогда. Точно так же не поднимается вопрос об отношении к ребенку из такой семьи.

Ребенок дошкольного возраста в силу своих особенностей еще не в состоянии разобраться и осознать тот факт, в какой семье он живет – в обычной или в необычной. Малышу важно проявление заботы и любви от близких. При этом очень важно, как воспринимают свою гомосексуальность его родители. Если они всячески скрывают ее, возможно ребенок опосредованно переживает их стыд и унижение. А если родители спокойны, они передают это спокойствие и ребенку. Взрослея, он все осознает и сделает самостоятельный выбор в пользу той или иной модели семьи.

Анкетирование педагогов показало, что не все достаточно осведомлены в вопросах гендерного воспитания и имеют различные взгляды на современные тенденции в обществе.

Подводя итог нашей дискуссии, мы сделали вывод, что, если возникнет такая необходимость, то работа с нетрадиционной семьей в нашем дошкольном учреждении будет базироваться на создании таких условий для воспитания и развития ребенка, в которых он не чувствовал бы себя «белой вороной» среди остальных детей. Если родители – приемные или родные, одного они пола или разного, неважно – способны дать ребенку любовь, то и он, когда вырастет, сможет давать эту любовь другим, в том числе и своим детям.

ГЕНДЕРОВАНІ ШКІЛЬНІ РИТУАЛИ: ПО КОМУ ДЗВОНИТЬ ПЕРШИЙ ДЗВІНОК?

Варвара ПОДНОС

"ЧОМУ МИ, УЧЕНИЦІ Й УЧНІ ШКОЛИ, У ЯКІЙ ПОВАЖАЮТЬ ЛІБЕРАЛЬНІ ЦІННОСТІ, ВЧАТЬ ДУМАТИ, А НЕ ЗАВЧАТИ ЧИЇСЬ ДУМКИ І ВЛАШТОВУЮТЬ ЖІНОЧІ ЧЕМПІОНАТИ З ФУТБОЛУ, МАЄМО ПРОДОВЖУВАТИ ВТІЛЮВАТИ У ЖИТТЯ ЧИЇСЬ ТРАДИЦІЇ, А НЕ РОБИТИ СВОЇ ВЛАСНІ?"

Я пам'ятаю свій перший дзвінок досить добре – на мені червона курточка, височезні гладіолуси, за якими я могла б сховатись, родичі, нові слова, однокласники й однокласниці, учителі та вчительки. Чудовий був день, за винятком єдиної події, яка мене зачепила до глибини душі – дзвонити у дзвоник дали не мені. Ні, усім першокласникам та першокласницям передали великий такий, золотавий дзвоник, але – жах – дзвонити, сидячи на плечі дорослого дяді-одинадцятикласника дали не мені, а якійсь дівчинці у рожевій сукні принцеси.

Сказати, що це мене знітило – не сказати нічого. Безперечно, той день був сповнений ще великою кількістю чудових вражень і образів не зіпсувала мені настрою, це був мій перший день у школі. Однак тема носіння дівчинки з дзвоником продовжувала мене непокоїти впродовж всього мого навчання у школі. І ось, настав момент, коли ми – 11 клас – готували «перший дзвінок» для нових учнів та учениць. Так склалося, що сценарій заходу писали я із моїми подругами, і мене

осяйнула думка: чому ми, учениці й учні школи, у якій поважають ліберальні цінності, вчать думати, а не завчати чийсь думки і (чому це завжди дивує моїх знайомих) влаштовують жіночі чемпіонати з футболу, маємо продовжувати втілювати у життя чийсь традиції, а не робити свої власні?

Отже, було вирішено, що носити ніхто нікого не буде, а дзвонити будуть усі першокласники й першокласниці у свої персональні дзвоники. На мій великий подив, ця ідея наштовхнулася на хвилю протестів моїх колег та колежанок і класних керівничок, аргументація яких складалася з апеляції до шкільних традицій, які не ми складали, тому не нам і змінювати. Незважаючи на те, що ми таки домоглися втілення своєї ідеї у життя, проблема вкоріненості подібних традицій все ще хвилювала мене. Тепер, будучи студенткою-соціологинею, я сподіваюсь більш фахово пояснити, що втілюють собою подібні гендеровані шкільні традиції, які з соціологічного погляду можна розглядати ще й як ритуали, і чому вони досі поширені в багатьох українських школах.

"ДІВЧИНКА ОТOTOЖНЮЄТЬСЯ ІЗ
МІФОЛОГІЧНОЮ ШКОЛЯРКОЮ,
ЯКІЙ СТАРШИЙ ТА МУДРІШИЙ
СТАРШОКЛАСНИК ПЕРЕДАЄ,
НАЧЕ ОЛІМПІЙСЬКИЙ ВОГОНЬ,
МОЖЛИВІСТЬ НАВЧАТИСЯ."

Для початку, потрібно пояснити, чому я називаю традиції ритуалами. На мою думку, до вивчення традицій та устоїв школи та інших соціальних інститутів потрібно підходити з точки зору структуралізму¹, тобто розглядати елементи цих інститутів, одними з яких є традиції, як тексти, що несуть у собі певні символи. Ця теорія почала свій розвиток із вивчення мови, і спорідненим напрямком досліджень є семіотика – наука про знаки та знакові системи. Один із теоретиків семіотики Ю. Лотман визначає ритуал як особливу форму пам'яті, що транслює ціннісно-сміслову навантаженість соціальної пам'яті. У випадку, коли ритуал відбувається поза часовими межами існування культурного контексту, в якому ритуал було створено, його «теперішня» форма має бути перекодована відносно до того контексту, в якому він відбувається. У такому випадку реалізація ритуалу відбувається шляхом ототожнення «життєвих ситуацій з міфологічними, а реальних людей із персонажами міфу або ритуалу»².

Аналізуючи такий шкільний ритуал сучасних українських шкіл, як носіння дівчинки із дзвоником на святі першого дзвінка, можна помітити, що це відбувається у тій

формі, у якій Ю. Лотман описує відтворення ритуалу поза його першопочатковим культурним контекстом – дівчинка ототожнюється із міфологічною *школяркою*, якій старший та мудріший *старшокласник* передає, наче олімпійський вогонь, можливість навчатися, яку вона розповсюджує на усіх інших школярів та школярок, коли її проносять по колу повз них усіх. Справжній сенс ритуалу давно втрачено – як я зазначала вище, ніхто не може сказати, навіщо це робити, окрім як через пояснення «традиційності» такого дійства.

Від семіотики цього ритуалу потрібно перейти до його гендерованості. Продовжуючи опис ситуації, в яку я потрапила, намагаючись відмовитись від цієї традиції, одним із варіантів, який пропонувався, був «А давайте дівчинка буде нести хлопчика і він буде дзвонити?», який на мою думку хай і не був таким егалітарним, як надання усім дітям можливості дзвонити, однак досить елегантно вказував на недоліки цього ритуалу.

Від класних керівниць на цю пропозицію надійшли дві відповіді: а) «Дівчинка надірветься його нести»; б) «А як же бути дівчатам, які прийдуть у гарних платтячках?». Тут ми бачимо, по-перше, відтворення гендерного стереотипу про слабкість дівчат-школярок, а, по-друге, те, яким чином відтворюється ритуал носіння дівчинки із дзвоником – обирається дівчинка, що *найгарніше вдягнута*, тобто ще у малому віці «випромінює» свої фемінні ознаки. У деяких інших школах, у яких на заняття і тим паче на святкові «лінійки» потрібно приходити у формі, як я чула від своїх друзів, обирають дівчинку з найкрасивішими бантиками. Хлопець же, який має нести цю дівчинку, мусить «випромінювати» свою маскуліність, як мені здається для того, щоб був чіткіше помітний контраст у віці та у статусі цих хлопця і дівчинки.

Отже, як ми бачимо, вибір акторів для цього ритуалу є гендерно стереотипізованим – тобто таким, що передбачає у дівчини виключно «дівочі» риси, якими сприймаються врода, якість та краса одягу, тендітність та слабкість, а у хлопця – «чоловічі» риси, такі, як сила, яскраво виражена мужність тощо. У цьому випадку, користуючись класифікацією, наведеною С. Оксамитною³, актуалізуються як гендерно-рольові стереотипи, пов'язані із можливою діяльністю людини або роллю, якою вона володіє (хлопець несе, дівчинка тримається за нього), так і стереотипи гендерних рис, притаманних чоловікам і жінкам психологічних та поведінкових особливостей (дівчинка – слабка, тендітна, гарна;

¹ Структуралізм // Современная западная философия. Энциклопедический словарь / статья Г.К. Косикова. – М.: Культурная революция, 2009. – С. 77-80.

² Лотман Ю.М. Внутри мыслящих миров: Человек. Текст. Семиосфера. – М.: Наука, 1996. – С. 80.

³ Оксамитна С.М. Гендерні ролі та стереотипи // Основи теорії гендера: Навчальний посібник. – К.: «К.І.С.», 2004. – С. 158.

хлопець – мужній, дорослий, сильний). Ці гендерні стереотипи настільки тісно вплетені у текст ритуалу, що сама ідея заміни дівчинки на хлопчика викликає неспокій і нерозуміння.

Також, на мою думку, цей ритуал відображає одну з латентних функцій школи як соціального інституту – соціалізації дітей відносно до тих норм та правил, які існують у суспільстві. Цей ритуал, що несе в собі гендерні стереотипи, та сама його структура говорять про те, що чоловіки мають бути сильними, а жінки – красивими, що пізніше впроваджується у школах через «прихований навчальний план»⁴ – явище прихованої трансляції цінностей та практик через форму та зміст шкільних підручників, занять та подібних ритуалів.

Аналізуючи явище носіння дівчинки із дзвоником, я дійшла висновку, що цей ритуал досить добре вбудований у схему «прихованого навчального плану», що гендерує освіту та «перетворює дітей на хлопчиків і дівчаток»⁵. Дійсно, певною мірою сама наявність подібного ритуалу створює у дітей враження, що такий розподіл ролей є «нормальним», традиційним та прийнятним. У подальшому цей контекст і такі цінності й практики впроваджуються через наявність предметів «виключно» для дівчат та хлопців (медико-санітарна допомога і захист Вітчизни відповідно), наявність гендерованих завдань та описів людей різної статі у підручниках, а також тих цінностей, що транслиуються вчителями та вчительками на уроках. Безперечно, у різних школах це відбувається з різною силою: в моїй школі мені важко пригадати ситуації, окрім описуваного ритуалу, коли мені казали «бути дівчинкою» і вести себе відповідно. У нашій школі дівчата грали у футбол, були кращі за хлопців у математиці (принаймні у моєму класі). Однак наскільки мені відомо, у школах, де навчалися мої друзі, відбувався і гендерований поділ учнів та учениць на уроках фізкультури, були наявні й інші пункти з «прихованого навчального плану».

Постає питання: чому цей ритуал досі зберігається у багатьох сучасних українських школах? Відповідей, на мою думку, дві: це або підтримка зазначеного у попередньому абзаці гендерованого ціннісно-нормативного транслювання, або ж підтримка ритуалів-традицій минулого.

Обидва варіанти відбуваються без усвідомлення того, що саме відбувається – відповідь «то ж традиція», на мою думку, досить яскраво описує це. Однак, саме такі повсякденні ритуали не сприймаються як насичені смислами і потребують деконструювання, пояснення, для чого вони відбуваються. Як я знаю, у деяких школах цей ритуал або замінено іншим (наприклад, дзвонити дають відмінникам та відмінницям школи чи кожній і кожному) або зовсім не використовують.

Отже, такий шкільний ритуал, як носіння дівчинки із дзвоником на Святі 1 вересня, який багатьом людям здається не вартим уваги, незначним і таким, що викликає пи-

"ХЛОПЕЦЬ, ЯКИЙ МАЄ НЕСТИ ДІВЧИНКУ З ДЗВОНΙΚОМ, МУСИТЬ "ВИПРОМІНЮВАТИ" СВОЮ МАСКУЛІННІСТЬ, ЩОБ БУВ ЧІТКІШЕ ПОМІТНИЙ КОНТРАСТ У ВІЦІ ТА У СТАТУСІ ЦИХ ХЛОПЦЯ І ДІВЧИНКИ."

тання «чому ти робиш з цього проблему?», насправді є гендерованим, адже втілює у собі приховану трансляцію гендерно-рольового порядку суспільства. Та й якщо не інтерпретувати це на суспільному рівні, мені здається, що це дійство змушує засмучуватись багатьох першокласників та першокласниць кожного року, коли вони, як і я, думають, чому ж понесли не їх. То чи не варті щасливі очі кожної дитини у її перший день у школі зміни цієї «традиції»?!

⁴ Ярская-Смирнова Е. Гендерное неравенство в образовании: понятие скрытого учебного плана // Гендерные исследования. – 2000. – № 5. – С. 295-301.

⁵ Гендерована освіта: як навчальні заклади перетворюють дітей у дівчат і хлопців. // Гендер для медій. підручник із гендерної теорії для журналістики та інших соціогуманітарних спеціальностей. – Київ: Критика, 2013. – С. 135-150.

ВИКЛАДАННЯ МАСОВОГО ОНЛАЙН-КУРСУ «ЖІНКИ І ЧОЛОВІКИ: ГЕНДЕР ДЛЯ ВСІХ»: ВИКЛИКИ І МОЖЛИВОСТІ

Тамара МАРЦЕНЮК

Із 1 жовтня 2015 року протягом 5-ти тижнів на онлайн-платформі «Prometheus» відбувався мій авторський курс «Жінки і чоловіки: гендер для всіх»¹. У цій статті я ділюся враженнями про його створення, проведення і певні результати.

Ідея запустити подібний курс була запропонована Софією Голотою і Тетяною Кухаренко із Міжнародного фонду «Відродження», які спонукали мене на початку літа 2015 року досить оперативно взятися до справи: розробити програму курсу, підібрати матеріали для лекцій і завдань. Технічною стороною займалася команда онлайн-платформи «Prometheus»: Вікторія Примаченко, Іван Примаченко, Нікіта Кукулевський, Віталій Бака. Адміністративно протягом викладання курсу мені допомагали асистентка курсу Олена Дудко і модераторка Ольга Мовчан. Я ще раз хочу подякувати усім, хто були причетними до створення курсу.

Він був розрахований на широку аудиторію: студентство, активісток/-ів громадянського суспільства, експертток/-ів аналітичних центрів, hr-фахівчинь/-ів, медіаспільноту, на всіх, хто прагне розібратися у гендерних питаннях. Активним слухачам і слухачкам курсу вручалися подарунки у вигляді книжок і журналів на гендерну тематику, за що подяка Анні Довгопол із Представництва Фонду імені Гайнріха Бьоля в Україні.

Ще одна «родзинка» курсу – запрошення п'ятих гостей, які висловлювали експертну думку із тих чи інших питань курсу. До речі, відеолекції, завдання та форум курсу доступні навіть після його завершення.

Загалом курс «Жінки та чоловіки: гендер для всіх» виготовлено в межах «Ініціативи з розвитку аналітичних центрів в Україні», яку виконує Міжнародний фонд «Відро-

дження» у партнерстві з Фондом розвитку аналітичних центрів (ТТФ) за фінансової підтримки посольства Швеції в Україні (SIDA). До речі, також у рамках цієї ініціативи я розробила посібник для експертів і експертток аналітичних центрів про гендерну рівність і недискримінацію², який використовувала також і для онлайн-курсу.

Тематика, матеріали і гості курсу

Зазначу, що уже понад 10 років я викладаю в Національному університеті «Києво-Могилянська академія» на кафедрі соціології – майже щороку різноманітні курси (якщо студентство їх обирає) на гендерну тематику³: «Вступ до гендерних студій», «Фемінізм як соціальна теорія і суспільний рух», «Гендер і політика», «Маскулінність і чоловічі студії», «Гендер і економіка». Раніше викладала навіть такі курси, як «Соціологія сексуальності», «Соціальні проблеми в Україні і світі», «Соціологічний аналіз форм девіантної поведінки», «Гендерні відносини в Україні: соціологічний аналіз», «Гендер і міський простір». Окрім того, я викладала у Німеччині англomовні курси⁴ «Gender Politics in Ukraine: Challenges of Europeanisation», «Feminism in Eastern Europe: between Global and Local», «Masculinities and Men's Studies in Eastern Europe». Також я постійно залучена до низки дослідницьких проєктів (вплив великих агропромислових об'єктів на сільські програми, зокрема, сільських жінок; ранні шлюби в Україні; відповідальне татівство як шлях до гендерної рівності тощо), результати яких також є доречними для поширення і обговорення.

¹ Онлайн курс «Жінки і чоловіки: гендер для всіх» // http://courses.prometheus.org.ua/courses/IRF/101/2015_T2/about.

² Марценюк Т. Гендерна рівність і недискримінація: посібник для експертів і експертток аналітичних центрів [Електронний документ] – К., 2014. – 65 с.

³ Програмки майже усіх курсів (причому за різні роки) у вільному доступі можна знайти на платформі <http://ekmair.ukma.edu.ua>.

⁴ Програмки цих курсів теж є у відкритому доступі.

Тому один із викликів, який стояв переді мною – які саме матеріали відібрати до масового онлайн-курсу, що передбачає доволі широку цільову аудиторію: від тих, хто майже нічого не знають про гендер, – до експертів у гендерній тематиці. Як ви можете уявити, у мене чимало накопичилося ідей та ресурсів, якими б я хотіла поділитися із аудиторією, тому вирішила взяти максимум і запропонувала доволі широку програму.

Було вирішено поділити курс на базовий і експертний рівні. Слухачки і слухачі курсу могли отримати на вибір один із сертифікатів. Загалом передбачалося, що на тиждень розраховано дві теми. Тобто, 5 тижнів – це 10 тем базового рівня і 12 тем експертного рівня. До прикладу, логіка поділу на тематики на першому тижні була

експертному. Ми розглянули нову термінологію, базове гендерне законодавство, позитивні приклади попередження гендерної нерівності.

На третьому тижні слухачів і слухачок чекала доволі непроста (особливо, у емоційному плані) тема гендерного насильства. На базовому рівні ми говорили про те, звідки взявся цей термін і що він означає, які є форми чи типи гендерного насильства, яка ситуація в Україні та світі стосовно насильства у сім'ї та торгівлі людьми. А от на експертному рівні мали інформацію про дослідження насильства у сім'ї, різноманітні кампанії стосовно його попередження – як у США, так і в Україні. Я спробувала пригадати свій досвід роботи у проєкті ЄС «Права жінок і дітей – комунікаційний компонент».

Ще одна тема третього тижня – гендерні питання у медіа. Причому йшлося не тільки про проблеми, як-от, сексизм у рекламі, мова ворожнечі тощо, а й про приклади боротьби із сексизмом, а також можливість подати скаргу. А на експертному рівні займалися трішки візуальним аналізом – поговорили про образи жінок у радянській рекламі.

На четвертому тижні усі змогли послухати гостей курсу – Ірину Славінську, Марію Берлінську та Ростислава Семківа. Вони доєдналися до такої важливої тематики курсу, як дискримінація, толерантність і повага до розмаїття. Окрім того, була тема «Методологія гендерного та антидискримінаційного аналізу державних політик», що особливо стала

З випускницею онлайн-курсу.

така. На базовому рівні ми знайомилися із теоретичними та емпіричними аспектами гендерної теорії: що ж таке гендер та які ознаки цього поняття; на яких засадах «стоїть» гендерна теорія та у які міжнародні звіти слід зазирнути, аби переконатися в існуванні у світі гендерної нерівності. Одразу ж вивчали також тему виховання та освіти, яка є важливою для розуміння відмінностей та нерівностей між жінками й чоловіками. *Експертний рівень* курсу передбачав ознайомлення із трохи складнішою тематикою стосовно гендерної теорії – сексуальністю та фемінізмом. Окрім того, на експертному рівні ми вивчали розмаїті аспекти освітніх нерівностей, поговорили про гендер і спорт, гендерну експертизу навчальної літератури та законів.

На другому тижні викладання я включила дві великі теми (з яких я маю в Могиланці окремі курси) – «Гендер і ринок праці», «Гендер і політика». Усередині цих тем по 5 лекцій на базовому рівні, і 4-6 – на

у нагоді тим, хто працює в аналітичних центрах і громадських організаціях. Ми спробували розібратися, що таке гендерний підхід до аналізу державних політик, розглянули приклади засад недискримінації і гендерної рівності у документах організацій. На експертному рівні розглянули приклад дослідження із використанням гендерного аналізу «Соціально-гендерний вплив агропромислових об'єктів на сільські громади в Україні».

І наостанок я підготувала дві приємні «родзинки». На слухачок і слухачів курсу чекала така контраверсійна тема, як «Толерантність і гендерна рівність у царині релігії», яку викладала моя колежанка із кафедри соціології Могиланки Олена Богдан. І ще одна тема, на яку дехто із нетерпінням чекали – це «Гендер і чоловіки». Якраз на останньому тижні трохи більше довелось попрацювати слухачкам і слухачам експертного рівня – на них очікували дві додаткові теми «Соціальні нерівності, ксенофобія та

дискримінація», «Множинні нерівності та дискримінації».

Гостями курсу були відомі українські експерти та громадські діячі:

1. Ірина Славінська – журналістка Громадського радіо та Української правди.
2. Олена Богданова – доцентка кафедри соціології Києво-Могилянської академії.
3. Ольга Веснянка – журналістка, експертка із гендерних питань і прав людини.
4. Ростислав Семків – директор видавництва «Смолоскип».
5. Марія Берлінська – керівниця Центру підтримки аеророзвідки, добровольця в зоні АТО.
6. Артем Чапай – журналіст, письменник.

Таблиця 1. Вікові групи серед зареєстрованих на курс і тих, хто отримали сертифікати

Вікова група	% серед усіх зареєстрованих	% за віковими групами серед тих, хто отримали сертифікати
Не вказали вік	6.9	13
<20	8.5	5
20-24	33.0	9
25-29	25.5	10
30-34	16.4	12
35-39	9.9	15
40-44	4.5	13
45-49	2.9	17
>=50	2.4	21

Що означає записати масовий онлайн-курс?

Робота над матеріалами до курсу передбачала такі основні етапи:

1. Вироблення лекційного продукту

- Написання текстів лекцій для базового і експертного рівнів, розбивка текстів на такі, які можна буде зачитувати по 6-8 хв.
 - Тестування цих текстів для потенційної цільової аудиторії (на фокус-групах), прочитання текстів командою курсу, коментарі та редагування текстів.
 - Підготовка інформації для слайдів презентацій у форматі Power Point, яка супроводжує начитку лекцій.
 - Підбір рекомендованої базової літератури, експертної літератури, рекомендованих додаткових відео та фільмів для перегляду.
 - Придумування тестових запитань двох рівнів: без балів для перевірки змісту лекцій, завдань із балами.
 - Придумування творчих завдань / дискусійних запитань до кожної із тематик курсу.
- #### 2. Запис лекційного продукту
- Підготовка рекламного ролику⁵ курсу.

⁵ Переглянути ролик можна за лінком: https://www.youtube.com/watch?v=z5i_sB5l7Iw.

- Начитка та редагування лекційного матеріалу.

- Монтаж лекційного матеріалу, додавання візуалізацій у форматі презентації Power Point.

3. Підготовка лекційного продукту для його споживання на онлайн-платформі

- Розміщення відеопродукції, тестових завдань на онлайн-платформі.
- На прохання слухачок і слухачів курсу тексти лекцій було викладено у публічний доступ.

Комунікація із слухачками і слухачами курсу відбувалася через:

- Розсилку від «Prometheus» (мої щотижневі листи-звернення до аудиторії, листи після завершення курсу стосовно зустрічей для вручення сертифікатів).
- Підтримку форуму курсу.
- Відповіді на запитання.

Як ви можете уявити, уся ця робота потребує чимало часу та людських ресурсів, аби бути результативною.

Завдання і оцінювання протягом курсу

Інша важлива складова онлайн-курсу – це завдання та їхнє оцінювання. Розподіл балів за курс відбувався таким чином: на базовому рівні курсу можна було максимум набрати 60 балів (по 12 балів на кожному із 5 тижнів), а далі ще 40 балів (по 8 балів на кожному із 5 тижнів) – на експертному.

Загалом на курсі були такі три типи завдань:

1) Приклад тестових завдань без балів для перевірки змісту лекцій:

Хто уперше ввела чи ввів термін «гендер» у науковий вжиток?

- Зігмунд Фройд
- Сімона де Бовуар
- Роберт Столлер
- Майкл Кімел

2) Приклад тестових завдань, які передбачають отримання балів:

На якому теоретико-методологічному підході базовані гендерні студії?

- Соціальний конструктивізм
- Біологічний детермінізм
- Статеворольовий підхід
- Психоаналіз

3) Приклади творчих завдань (які обговорювалися на форумі та не передбачали виставлення балів):

Базовий рівень. Тема 1. Поміркуйте і проаналізуйте суспільство довкола вас, а також своє робоче середовище, громаду. Який приклад гендерної поляризації вас найбільше бентежить і чому? Приклад можна описати словами або проілюструвати за допомогою фото. Наприклад, на лекції я показувала вам «Енциклопедію для маленьких принцес» і «Як стати козаком за 7 днів». Цікаво, чи зможете ви відшукати ще щось більш гендерно полярне?

Експертний рівень – питання для дискусії на форумі: Чи доцільно проводити окремі шахові турніри лише для жінок (поряд із змішаними турнірами)? У нагоді стане Гендерний блог про шахи Ольги Веснянки⁶.

Деякі результати викладання курсу

Станом на початок 2016 року було 4200 зареєстрованих користувачок/-ів курсу (з яких 83,5 % – жінки). Серед них майже 13 % отримали сертифікати, що вважається доволі високим показником, адже зазвичай це – до 10 %. Серед тих, хто отримали сертифікати, жінок було 76 %.

90 % записаних на курс мали вищу освіту (бакалаврат чи вище). Середній вік слухачок або слухачів курсу – 28 років. Як видно із *таблиці 1*, основна вікова цільова аудиторія курсу – це молоді від 20 до 30 років. Натомість пізніше цікаво прослідкувати результат прослуховування курсу, тобто, доведення справи до кінця. Зокрема, одна із найменш чисельних вікових груп, записаних на курс (старше 50 років) – найбільш результативна. Бачимо, що загалом із збільшенням віку слухачок і слухачів курсу збільшується відсоток тих, які орієнтовані на отримання сертифікату.

Один із позитивних результатів цього курсу – досить активний форум (порівняно з іншими курсами на онлайн-платформі «Prometheus»). 6,42% були активними користувачками і користувачами форуму. Загалом кількість повідомлень на форумі для однієї активної особи – 6,67.

На форумі було близько тисячі повідомлень / коментарів, що рідко трапляється на онлайн-курсах, як повідомили колеги із команди «Prometheus». Найбільш активні питання для дискусій набирали від 100 до 300 коментарів. Очевидно, що в усіх було багато енергії та натхнення на початку курсу – результативність творчих завдань із першої теми вражає. Але так само активно реагували на запитання: *«Чи є в українській політиці успішні рольові моделі жінок? Надайте Ваш приклад та аргументуйте Вашу думку»* або

«На Вашу думку, до кого найдоцільніше звертатися у випадку насильства у сім'ї (зокрема, фізичного або сексуального)? Який спосіб в українських реаліях є найбільш дієвим і чому?» та інші.

Я також створила рубрику про події на гендерну тематику у Києві та інших містах України, яку наповнювала протягом тривалості курсу. Була рада зустрічати на подіях деяких слухачок курсу. Окрім того, слухачі та слухачки наповнили рубрику «Перелік фільмів і книг на гендерну тематику».

На початку грудня було організовано зустріч із слухачками і слухачами курсу, яка передбачала розвіртуалення, знайомство,

вручення сертифікатів і подарунків. Також було висловлено враження від курсу та критичні зауваження.

Мене приємно вразило, що деякі слухачки курсу стали активними користувачками фейсбук-групи, до якої я радила доєднатися, – «Фемінізм УА». Наприклад, слухачка Наталя Сліпенко уже тричі організовувала так звані Феміністичні читання – зустрічі із обговоренням заздалегідь визначених книжок. Одного разу я їхала потягом зі Львова, і дівчина, яка сиділа біля мене, під кінець подорожі заговорила зі мною і подякувала за цей курс. Виявилося, що вона теж його прослухала. Подібні моменти дуже надихають працювати!

Загалом хочу порадити створювати онлайн-курси, особливо, якщо тематика є чутливою і непростою для обговорення. Передусім, це чудова можливість узагальнити власні знання, структурувати їх більш фахово, спробувати подати їх більш доступно, а також самим дізнатися щось нове від слухачів і слухачок.

Фото Andrew Magill
(ліцензія Creative Commons).

⁶ Веснянка О. Гендерний блог: навіщо треба жіночі шахи? // http://www.bbc.com/ukrainianblogs/2015/06/150615_blog_gender_chess_nk.

ПРОСВІТНИЦЬКА РОБОТА СЕРЕД ВЧИТЕЛІВ ТА ВЧИТЕЛЬОК ЩОДО ВПРОВАДЖЕННЯ ГЕНДЕРНОГО ПІДХОДУ АБО ЯК ЗРОБИТИ ЗАКЛАДИ ОСВІТИ ГЕНДЕРНОЧУТЛИВИМИ

Тетяна ДРОЖЖИНА

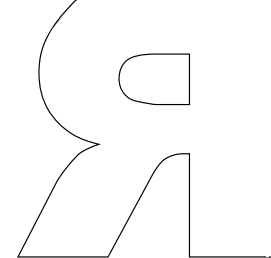

Фото Denise Krebs
(ліцензія Creative Commons).

Зазгально вiдомо, що вчительки й учителi є достатньо консервативною частиною суспiльства. До певної мiри це зрозумiло, адже освiтня система не просто мiцно «вбудована» у суспiльство, вона є одночасно вiдбитком суспiльних вiдносин, якi у ньому панують. А потрiбно зробити так, щоб система освiти, i передусiм школа, не сла i просувала усе нове, перспективне. Бо як виходить: формально освiта готує дiтей до життя у суспiльствi (тобто їх соцiалiзує), але коли умовно через 10 рокiв учень/учениця школу закинчить, то виявиться, що вiн/вона «спiзнюється» на тi 10 рокiв, якi про-

йшли у школi: школа хронiчно вiдстає вiд швидкоплинного життя, вона не здатна поки що швидко повертатися до всiх iнновацiйних процесiв (iнформацiйних, соцiальних тощо), якi сьогоднi вiдбуваються у суспiльствi.

Очевидно також, що головним носiєм та просувачем змiн у школi є педагог/-иня. Про роль та мiсце директора/директорки школи у впровадженнi iнновацiйних практик не будемо зараз говорити, це окрема довга розмова, зазначимо лише, що вона винятково значуща i саме лiдерська позицiя людини, яка школу очолює, дуже багато чого визначає в освiтi.

Зміни у вчительській практиці – практиці учіння (саме так) проходять досить повільно у сучасній школі, багато хто з учительства поки не розуміють, що є не просто «головами, які говорять» і менторами/-ками, не просто постачають «істини», а що роль вчителя/-ки докорінно змінилася. Далеко не всі готові шукати з учнівством шляхи вирішення завдань життя та учіння, а не пропонувати готові розв'язки, причому у тому вигляді, які самі вважають правильними (правильно це було тоді, коли навчалися вони самі – багато десятиліть тому).

У цих нотатках я хочу торкнутися питання просвіти учительства, вихователюк щодо впровадження гендерного підходу у навчально-виховний процес та спонукання їх до перегляду своїх комунікативних практик з учнями/ученицями, вихованцями/вихованками, більш прискіпливого підходу до відбору навчальних матеріалів, створення відповідного гендерночутливого навчального середовища тощо, а також спробую розібратися, що потрібно змінити в системі освіти, аби гендерна чутливість стала у школі повсякденною реальністю.

Я буду використовувати власний кількарічний досвід викладання гендерних спецкурсів на курсах підвищення кваліфікації у Харківській академії неперервної освіти.

Найбільшу кількість спецкурсів було проведено для вчителюк початкових класів (саме вчителів початкових класів за весь час мені зустрілися двоє), вихователюк дошкільних навчальних закладів (все-таки зауважу, що чоловіки в цій сфері мені не зустрілися), були також вчителі/вчительки історії (у цьому випадку можна говорити так, бо це одна з небагатьох категорій шкільних педагогів, де чоловіки складають значну кількість).

Аналізуючи власні спостереження, я можу їх дещо систематизувати. Мене звичайно цікавило, які враження були та які висновки зробили у моїй слухацькій аудиторії.

Практично всі слухачі/слухачки чули про поняття «гендер», але мало хто могли сказати конкретно, що означає це поняття. Окремо тут, звісно, можна назвати історикинь/-ів – вони виявлялися найбільше освіченими у цьому питанні, але значна кількість цих педагогів/-инь вважає гендер «західною забаганкою» (буцим-то немає більше про що їм піклуватися), без якої ми жили та й ще будемо довго жити.

Найчастіше у колі вчительства говорили, що поняття «гендер» стосується рівності чоловіків та жінок. А далі – у чому ж має полягати ця рівність, вже було не зовсім зрозуміло. Крім того, є чітке розуміння, що хоча де-юре чоловіки і жінки рівні, то де-факто такої рівності немає. Впадало в око також розуміння саме вчительками та вихователюками нерівності жінки і чоловіка у виконанні домашньої роботи, у приватному житті, бо

це стосується практично кожної з них, але про зміни такого становища вони, як правило, не замислюються. Хоча непоодинокі цікаві випадки були, коли вчительки говорили: «Я розумію, ви були праві, буду своїх хлопчиків залучати до домашньої роботи, по-іншому буду їх виховувати» або «А я так і виховую своїх хлопців, вони мені завжди допомагають у хатній роботі».

Зовсім не знають учительки/-лі про боротьбу жінок за свої права, вони багато до чого звикли і сприймають все як належне, наприклад щодо права на одержання рівної з чоловіками освіти – у радянські часи, пізніше в незалежній Україні, про це вони майже ніде не чули. Тому навіть про недалеку історію боротьби жінок – початку XX століття – вони не мають уявлення.

"ВПАДАЛО В ОКО РОЗУМІННЯ
ВЧИТЕЛЬКАМИ ТА ВИХОВАТЕЛЬКАМИ
НЕРІВНОСТІ ЖІНКИ І ЧОЛОВІКА
У ВИКОНАННІ ДОМАШНЬОЇ РОБОТИ,
У ПРИВАТНОМУ ЖИТТІ. БО ЦЕ СТОСУЄТЬСЯ
ПРАКТИЧНО КОЖНОЇ З НИХ. АЛЕ ПРО
ЗМІНИ ТАКОГО СТАНОВИЩА ВОНИ,
ЯК ПРАВИЛО, НЕ ЗАМИСЛЮЮТЬСЯ."

Умовно для себе в слухацькій аудиторії я виокремила кілька груп:

- *ті, кому було цікаво*, про що ми говорили, вони звертали увагу на те, що ніколи не думали про відносини «чоловік-жінка» саме в такому ракурсі рівності, про наслідки існуючої системи виховання для подальшої долі хлопчиків та дівчаток, але їм потрібен час на осмислювання, щоб упровадити гендерний підхід у практику; безумовно з цією категорією вчителів/-люк варто далі цілеспрямовано працювати і спокійно переконувати, змінювати їхні усталені ціннісні уявлення, і вони готові їх змінювати; тільки от постає питання – хто, коли і як це буде робити; приблизно до цієї групи належать 30-35 %;

- *ті, хто все прослуховували уважно*, багато з чим погоджувалися, але точно поки не готові до того, аби змінювати щось у своїй професійній діяльності з огляду на гендерний підхід; можливо вони б і почали навчатися, змінювати своє світобачення, але поки немає зовнішнього подразника чи у вигляді наказу зверху, чи то значного заохочення (знов таки за погодженням з адміністрацією), вони нічого не хочуть змінювати; за моїми спостереженнями це приблизно ще 30-35 %;

- *ті, хто практично спочатку тему гендера не сприймали*, інколи говорили про те,

що традиції наші склалися по-іншому, що потрібно їх поважати (чоловік це мовляв голова, а жінка все ж таки шия) і не варто щось змінювати, вони не бачать у цьому великого сенсу, а тим більше витрачати на це якісь додаткові зусилля не бажають; крім того це, як правило, та частина вчителюк, які просто консервативно мислять і, очевидно, сприймають таким чином будь-які інновації у шкільному житті; залежно від групи ця частка може коливатися в інтервалі приблизно 15-30 %;

• *ті, кому це питання було дуже цікаве, хто були готові змінювати акценти своєї роботи, змінювати підходи до комунікацій з учнівством, радилися, як краще прослідкувати, скільки разів на уроках та заняттях в дитячому садочку до кого вони звертаються;* такі вчительки та виховательки швидко розумілися на тому, що питання гендерночутливих педагогічних технологій – це не просто питання однакового ставлення до хлопчиків та дівчаток, а багато в чому визначення їхнього майбутнього, їхньої самореалізації та повноцінного життя. Відсоток таких вчителюк та вихователюк невеликий, приблизно 10-15 %, вони практично готові працювати з гендерним підходом, змінювати свої установлені педагогічні кліше; фактично саме такі педагоги/-ині і будуть просувати ідеї рівності та справедливості у школі.

Із цим колом педагогів потрібно далі активно працювати. Вони можуть бути тими новаторками й новаторами, які створюють нові ідеї, речі, продукти, форми і норми поведінки; і як це часто, на жаль, буває – вони не знаходять у суспільстві особливої підтримки, оскільки, набагато випереджаючи його розвиток, не «вписуються» в нього.

Наведені вище цифри є орієнтовними, проте, фактично, відображають загальну тенденцію ставлення вчительства до введення інновацій, адже впровадження гендерного підходу в освіту є, безумовно, системним інноваційним процесом, який торкається всіх сторін функціонування школи.

Окремо потрібно сказати про вчителів/-ок історії: вони просто не уявляють собі, як можна впроваджувати гендерний підхід у викладанні їхнього предмету, просто про це рідко хто писали і до них точно не доводили. У поки що чинних програмах з історії 2004 року введені окремі розділи (на кшталт «Жінки у середньовіччі, зміна ролі жінок у Радянському Союзі»), але фактично це стосується просто жіночої історії. Тож брак методичної допомоги учительству заважає їм розібратися – як же саме вести викладання, як саме потрібно «олюднити» гендерний підхід.

Якщо говорити далі про впровадження гендерного підходу, очевидно, що крім підготовки педагогічної спільноти, що є надважливою передумовою, важливо також розуміти, як саме покроково це роби-

ти, тут не має бути жодного примусу, усе має бути добровільно, ґрунтуватися на переконаннях.

Отже, у школі потрібні системні зміни, інноваційні зміни. Очевидно, в нашому випадку необхідно використання терміну «трансфер» (замість інновація), що зумовлено прагненням підкреслити істотність перетворення сенсу процесу. Замість насильницького «впровадження» (що передбачає активний або пасивний опір середовища, у яке вводиться щось чужорідне-нове) «трансфер» передбачає не тільки передачу інформації про нововведення (у нашому випадку – впровадження гендерного підходу), а й освоєння її за умови активної і зацікавленої участі і джерела цієї інформації (наприклад, тренера/-ки), і реципієнта/-ки, отримувача/-ки, і реалізатора/-ки інформації про інновацію, і кінцевого її користувача/-ки. Тому, до речі, основний акцент у випадку трансферу інновації робиться не так на ній самій, як на суб'єктах – учасниках і учасниках інноваційного процесу.

Альтернативна практиці «впровадження» технологічна система трансферу передбачає ретельний попередній аналіз ситуації, під час якого виявляються «вузькі» місця, «тромби» у сформованій системі, окреслюються можливі проблеми, ставляться цілі й завдання, формуються програми і плани їх вирішення.

Отже, якщо коротко підбити підсумки, то можна сказати, що навіть ті вчительки і вчителі, виховательки, які позитивно налаштовані і готові впроваджувати гендерний підхід у своїй педагогічній діяльності, у викладанні своїх предметів, не знають, як краще це зробити: їм потрібні грамотно написані рекомендації, які б стали складовою частиною щорічних методичних рекомендацій Міністерства освіти і науки з навчання окремих предметів відповідно до чинних навчальних програм (такий приклад вже існує, це стосується методичних рекомендацій для експертів/-ок нових підручників для 8 та 4 класу).

Потрібно продовжувати подальшу роботу щодо ознайомлення учительства зокрема та науково-педагогічних працівників/-иць загалом із основами гендерної теорії та практики – адже до сьогодні системної роботи у цьому напрямі не велося, бо окремі проекти та програми, у тому числі міжнародні, були спорадичними. Міністерство освіти і науки має чітко рекомендувати регіональним управлінням організувати семінари та тренінги для всіх категорій педагогів/-иць обов'язковою складовою методичної роботи, і надзвичайно важливо залучити до їх проведення висококласних фахівчинь/-ів, оскільки часто, на жаль, поверховість і емоційно-ціннісна відстороненість у викладанні гендерних питань стає причиною несприйняття її педагогічною спільнотою.

СЕКСУАЛЬНА ОСВІТА: ПРО ЩО НЕ СКАЖУТЬ БАТЬКИ, ЗМОВЧИТЬ ШКОЛА

Тетяна ЖЕРЬОБКІНА

"САМОГО ПОНЯТТЯ
"СЕКСУАЛЬНА ОСВІТА"
В УКРАЇНІ ПРОСТО НЕМАЄ.
НАТОМІСТЬ Є
ЗАХВОРЮВАННЯ, ЩО
ПЕРЕДАЮТЬСЯ СТАТЕВИМ
ШЛЯХОМ, ВІЛ/СНІД,
РАННІЙ ВІК ПОЧАТКУ
СТАТЕВОГО ЖИТТЯ,
РАННІ ВАГІТНОСТІ..."

У Радянському Союзі сексу не було, а піонерів знаходили в капусті. Зараз це здається смішним та безглуздим, та наслідки не дуже веселі.

Табування цієї теми й досі актуальне на пострадянському просторі. Та людська сексуальність¹ існує, від цього нікуди подітись. В умовах її «морального цькування» дізнаватись необхідне ще не «посвяченим» доводиться деінде, бо папа-мама, а тим паче школа про це «ні-ні»: аби ж не завдати дитині психологічної травми! Для багатьох не тільки тема сексу, а навіть саме слово може спричиняти як мінімум зніяковіння. Як один з наслідків – статевого вихованню дітей не надають вагомого значення як батьки, так і школа. Самого поняття «сексуальна освіта» в Україні просто немає.

¹ У документі ВООЗ «Стандарти сексуальної освіти в Європі» цей термін було визначено як природну частину розвитку людини, що включає в себе стать, гендерні ідентичності та ролі, сексуальні орієнтації, статевий інстинкт, задоволення, близькість і репродукцію. Це визначення є важливим, оскільки воно підкреслює, що «сексуальність» передбачає не лише репродукцію, а й тісно пов'язана з гендером, передбачає варіації в сексуальних орієнтаціях, не обмежується визначеними віковими групами.

Натомість є захворювання, що передаються статевим шляхом, ВІЛ/СНІД, ранній вік початку статевого життя², ранні вагітності... Про ці та інші проблеми говориться багато, але адекватних заходів щодо їх запобігання критично бракує. Ідеться, зокрема, про науково обґрунтовану та достовірну інформацію про особисті стосунки, статеве дозрівання,

² Згідно з результатами опитування в рамках Міжнародного проекту «Здоров'я та поведінкові орієнтації молоді – 2014», серед 13-річних учнів/-иць вже мали досвід сексуальних стосунків близько 6 %, а серед 17-річних – майже 45 %.

безпечний секс, ЗПСП (захворювання, що передаються статевим шляхом), різновиди та правила користування контрацептивами, гендерну політику тощо.

Українські батьки фактично не займаються статевим вихованням своїх дітей³. Вони не можуть вміло і дохідливо подати дітям інформацію або навіть і не намагаються. Часто дорослі припускаються помилок, наприклад, при перегляді кінофільмів, які можуть здаватися неприйнятними для перегляду з дітьми. Просто сцени з поцілунками можуть змусити їх червоніти, закривати очі дитині, зі швидкістю світла перемикаючи канали. Але подібні спроби відволікти увагу лише викликають підвищений інтерес до цієї теми. Така поведінка негативно позначається на вихованні ставлення дитини до своєї сексуальності (власних статевих органів, сексуальних бажань, фантазій, думок про секс, зацікавлення в культурних об'єктах на тему сексуаль-

"НА КАРТИНКАХ В КНИЖКАХ
"ТИПОВО" ТАКИЙ РОЗПОДІЛ РОЛЕЙ:
ЖЕРТВА - ДІВЧИНА, А НАПАДНИК,
ГВАЛТІВНИК - ЧОЛОВІК. ВИХОДИТЬ,
У ШКОЛАХ ДІВЧАТ ВЧАТЬ ЗАХИЩАТИСЬ,
АЛЕ НЕ ВЧАТЬ ХЛОПЦІВ НЕ НАПАДАТИ,
ОСКІЛЬКИ САМІ ВОНИ В СИТУАЦІЇ
ЖЕРТВИ НАВРЯД ОПИНЯТЬСЯ."

ності тощо), формує у неї переконання, що в поцілунках, інтимних стосунках чоловіка і жінки є щось непристойне.

Бесіди з питань статевого життя передбачають насамперед довіру. Причиною того, що діти не можуть розмовляти з батьками відверто на такі теми, є ухиляння дорослих від відповідей або їх неправдивість. Це створює бар'єр у спілкуванні з дітьми. У багатьох батьків ще з молодих років склалося ставлення до обговорення питань статевого життя як до чогось неприпустимого. Хто сам / сама не отримали у своїй сім'ї відповідного виховання, не можуть або не вміють обговорювати такі питання зі своїми дітьми.

Але сексуальною освітою повинні займатися не лише батьки – хоча б тому, що їм самим бракує знань у цій сфері. У країнах Європи, наприклад, нормою є сексуальна освіта у школі, де учнівство опановує зна-

ння про людську сексуальність в межах навчального процесу. Однією з перших її як обов'язкову запровадила Швеція – у 1955 році. Від країни до країни варіює вік дітей, у якому починається сексуальна освіта. Наприклад, у Бельгії, Ірландії, Франції, Швеції – з 6, а в Італії та Іспанії – з 14 років⁴. Звісно, різняться і форми її впровадження, і теми, які розкриваються.

У 2010 році Всесвітньою організацією охорони здоров'я було створено «Стандарти сексуальної освіти в Європі». Документ складається з двох частин: опис концепції цілісної сексуальної освіти (дохідливо пояснюється, що це та які теми й заходи передбачає) та аргументів щодо необхідності її впровадження. Україна ці рекомендації до відома не прийняла.

У нашій країні немає офіційної концепції сексуальної освіти. Але вона все ж здійснюється. Існує кілька шляхів її впровадження у межах українських шкіл. Один з них – нормативні та вибіркові предмети (ті, які школа сама обирає для викладання з визначеного переліку). Окремі теми, пов'язані з людською сексуальністю, висвітлюються в кількох з них. Найбільше серед нормативних – в основах здоров'я (у 5-9 класах) і біології, серед вибіркових – це етика та християнська етика.

У навчальній програмі з основ здоров'я небагато годин відведено на теми про людську сексуальність, усе більше про наркотики, пожежі та правила дорожнього руху. Якщо ви вже не застали основ здоров'я у школі, то от що варто знати: «імідж» цього курсу не особливо привабливий. Сама програма складається з таких собі «повсякденних тем» з правилами «що можна і що не можна» і т.д. Ніяких формул чи віршів напам'ять, тобто страху як то математика чи фізика не викликає. Окрім того, часто саме замість цих уроків проводять репетиції, зустрічі з гостями у школі тощо, учниці й учні та й самі вчительки/-лі не завжди ставляться до предмету серйозно, та й ті, хто вирішували долю його викладання, здається, теж. У 5-7 класах на нього виділена 1 година на тиждень, а у 8-9 (де саме і має більшою мірою бути сексуальна освіта) – лише 0,5 годин, тобто 1 заняття на 2 тижні! Згідно з тематичним планом, у межах курсу мають розглядатись такі питання про людську сексуальність: гігієна статевих органів, ознаки й соціальні аспекти статевого дозрівання, дружба та романтичні стосунки між хлопчиками й дівчатками, гендер та центральна тема, якій найбільше приділяється уваги вже з 5 класу, – ВІЛ, СНІД. Мають розглядатись. Але питання в тому, що саме про це розповідають та як.

З одного боку – змістове наповнення підручників. Найкричущою їх особливістю є

³ З 35 % 15-річних школярів/-ок батьки говорили про статеві стосунки, а з 16-17-річними – 40 % (Показники та соціальний контекст формування здоров'я підлітків : моногр. / О.М. Балакірева, Т.В. Бондар, Д.М. Павлова та ін.; наук. ред. О.М. Балакірева. – К. : ЮНІСЕФ, Укр. ін-т соц. дослідж. ім. О. Яременка. – К., 2014. – 156 с.).

⁴ Сакевич І. Сексуальное образование – путь улучшения репродуктивного здоровья. [Электронный ресурс] / И. Сакевич// Демоскоп – № 535-536; 10-31 декабря 2012. – Режим доступа: <http://demoscope.ru/weekly/2012/0535/reprod05.php>.

прихований навчальний план, а саме його гендерний вимір. Наприклад, є тема про сексуальне насильство. Здавалося б, добре, що це питання взагалі постає. Але на картинках в книжках «типово» такий розподіл ролей: жертва – дівчина, а нападник, гвалтівник – чоловік. Виходить, у школах дівчат вчать захищатись, але не вчать хлопців не нападати, оскільки самі вони в ситуації жертви навряд опиняться. Окрім цього, продукується поляризація жінок та чоловіків, відтворюються поширені у суспільстві гендерні стереотипи. Ще одна особливість – політика замовчування. Молоді ні в якому разі не розповідають про гомосексуальні стосунки. По-перше, ця тема загалом поки що проблемна для нашого суспільства, якої уникають і яку багато хто агресивно сприймає. Тому викладачі/-ки переважно бояться її. По-друге, вона взагалі не передбачена тематичним планом. Тут існує лише союз «чоловік – жінка»: у романтичних, ставеих стосунках, коханні, сім'ї, батьківстві. Іншою незгаданою (або ж яку оминули) темою є здоровий секс: у підручниках ставеі стосунки описані як такі, що можуть призводити до багатьох негативних наслідків, а якщо розглядається щось інше, то це лише секс для батьківства, заради продовження роду. Так само і з контрацепцією: є інформація лише про її роль захисту від негативних наслідків ставеих стосунків, але що вона собою являє, як її обирати, які види – теж нічого.

З іншого боку – викладачі/-ки, які можуть пропускати окремі теми, задаючи їх на самостійне опрацювання, або нав'язувати власну позицію. Спеціальної підготовки для них з викладання тем про людську сексуальність немає ні в університеті, ні на курсах підвищення кваліфікації.

Одним з принципів якісної сексуальної освіти в європейських країнах є послідовність. Якщо говорити про українські школи, то ця умова недостатньо задовольняється. Щоб далеко не ходити, можна навести такий приклад. На уроках з основ здоров'я за програмою 8 класу мають розповідати про ризики ранніх ставеих стосунків (хоча складається враження, що дітей загалом залякують ними): небажані вагітності, ЗПСШ, ВІЛ тощо. Проте тема будови ставевої системи та репродуктивної функції людини, теоретичний аспект цього питання, вивчається лише у 9 класі на уроках біології. Виходить так, що дітей спочатку інформують про те погане, що можна очікувати від сексу (фактично, залякують), а лише потім звертаються до фізіологічної сторони питання.

Ще один шлях здійснення сексуальної освіти – факультативні заняття. Наприклад, це може бути тренінговий курс «Захисти себе від ВІЛ». Але його проводять лише в школах з принаймні однією особою, яка пройшла відповідний тренерський курс. Такий формат занять має більше переваг порівняно зі

звичайними уроками. Тут немає оцінок: учні й учениці можуть говорити вільно, не турбуючись, що дадуть неправильну відповідь. Самі заняття є тренінговими, більш практичними. І ще одна важлива особливість – групи є менш наповненими, ніж звичайні класи по 30, а то й більше осіб, де у вчителя/-ки не на всіх вистачає часу. Та є і недолік: оскільки відвідування не обов'язкове й заняття відбувається після всіх уроків, то далеко не всі діти залишаються на них.

Також у школи можуть запрошувати спеціалісток/-ів на лекції стосовно тих чи інших питань про людську сексуальність: фахівчинь та фахівців з психології, гінекології, урології, громадських активісток і активістів, як це робить «Клініка, дружня до молоді»: окрім психологічної, медично-санітарної допомоги підліткам, для них ще проводять просвітницькі зустрічі.

Протягом останніх десятиліть відбулася поступова зміна суспільних уявлень щодо норм сексуальної поведінки. З одного боку, звичайними і доступними стають еротичні шоу, порнографія, з другого – зберігається низька сексуальна грамотність, бо на теми,

"ПОПРИ ТЕ, ЩО ТЕМА СЕКСУАЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ ВЖЕ НЕ Є ТАБУЙОВАНОЮ, ПРО ЦЕ ДОСІ БОЯТЬСЯ І НЕ ВМІЮТЬ ВІДКРИТО ГОВОРИТИ. І, ВІДПОВІДНО, ВИХОВУЮТЬ ЦЕЙ СТРАХ У ДІТЯХ."

пов'язані з сексом, із дітьми серйозно не говорять. І в результаті одним з найпоширеніших джерел інформації для підлітків стають еротичні фільми і порнографічні журнали, які продукують викривлене зображення сексуальних практик: завищені очікування від партнерів/-ок, травмуючі сексуальні практики, експлуатацію тощо.

У школі ж сексуальна освіта існує, але існує латентно: немає її чіткої концепції і самого поняття «сексуальна освіта». Вона скерована більше на запобігання поширенню ВІЛ-інфекцій та підготовку до сімейного життя, аніж на виховання здорової сексуальності. І замість того, щоб дійсно вчити й цим допомагати, шкодить. Попри те, що тема сексуальності людини вже не є табуованою, про це досі бояться і не вміють відкрито говорити, і, відповідно, виховують цей страх у дітях. Існуючий підхід відтворює гендерні стереотипи, залякує та замовчує. Але для того, щоб долати поширену сексуальну неграмотність молоді та забезпечити її здоровий розвиток, необхідне послідовне та наполегливе впровадження сексуальної освіти в межах шкіл.

НАШЕ АВТОРСЬКЕ КОЛО:

Бугайова Лариса – вихователька-методистка комунального закладу освіти «Дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) № 331» Дніпровської міської ради.
Останні проекти: науково-педагогічний проект «Інтелект України» та проект в дошкільному закладі «Сприяння освіті» (LEGO-конструювання).
Контакти: dnz331@i.ua

Дрожжина Тетяна – проректорка комунального вищого навчального закладу «Харківська академія неперервної освіти».
Дослідницькі інтереси: розвиток гендерної компетентності педагогів/-инь у системі післядипломної освіти.
Останні проекти: літній «Гендерний університет» (слухачка), робоча група з питань політики гендерної рівності та протидії дискримінації у сфері освіти при МОН України (членкиня), Всеукраїнська мережа осередків гендерної освіти, регіональний експеримент «Науково-методичні засади впровадження гендерних підходів у діяльність навчальних закладів» (наукове керівництво).
Контакти: yanata2@ukr.net

Жерьобкіна Тетяна – молодша аналітикиня аналітичного центру CEDOS, студентка бакалаврської програми з соціології Національного університету «Києво-Могилянська академія».
Дослідницькі інтереси: сексуальна освіта в школах, соціологія сексуальності, гендерна соціалізація у школі.
Контакти: tetiana.sociology12@gmail.com

Ісаєва Тетяна – директорка Центру гендерної культури та Gendermuseum.
Дослідницькі інтереси: державна гендерна політика, гендерна освіта та просвіта, жіночі та гендерні музеї.
Останні проекти: «Центр гендерної культури: інноваційна платформа для інтерактивної гендерної освіти» (за підтримки European Endowment for Democracy, 2016); «Крок до успіху» (за підтримки Українського жіночого фонду, 2016); «Гендерний моніторинг місцевих виборів України» (за підтримки ВГО «Жіночий консорціум України», 2015).
Контакти: gender.museum@gmail.com

Какадій Валентина – віце-директорка з виховної роботи Огіївського навчально-виховного комплексу Сахновщинського району Харківської області, учителька фізики й математики.

Дослідницькі інтереси: гендерний підхід в освіті.
Останні проекти: дослідно-експериментальна робота регіонального рівня «Науково-методичні засади впровадження гендерних підходів у систему роботи навчальних закладів»; Перша і Друга національні (не)конференції для шкільних педагогів EdCamp Ukraine.
Контакти: vkaadrij@gmail.com

Карпов Володимир – адміністратор з промоції проекту «Жінки – це 50 % успіху України», технічний адміністратор дистанційних онлайн-проектів та адміністратор веб-порталу ГІАЦ «КРОНА».
Дослідницькі інтереси: гендерні дослідження, глобалізація, дистанційне навчання.
Контакти: vladimir.tasso@gmail.com

Кермеш Тетяна – практична психологиня комунального закладу «Дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) № 156 комбінованого типу Харківської міської ради».
Дослідницькі інтереси: гендер і дошкільна освіта, практична психологія.
Останні проекти: посібник для освітян «У пошуках гендерного виховання» (співавторка).
Контакти: kermesh_1@mail.ru

Курлович Аліна – власна кореспондентка, волонтерка ГІАЦ «КРОНА».
Дослідницькі інтереси: бізнес-комунікації, прикладна психологія, реклама, історія і досягнення жінок, гендерна теорія, журналістика, поетика.
Контакти: alinakurlovich@ukr.net

Липкань Світлана – практична психологиня комунального закладу освіти «Дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) № 331» Дніпровської міської ради.
Останні проекти: проект у дошкільному закладі «Сприяння освіті» (LEGO-конструювання) – кураторка.
Контакти: sveto4ka-lip@mail.ru

Марущенко Олег – кандидат соціологічних наук, директор, експерт і тренер ГІАЦ «КРОНА», редактор гендерного журналу «Я», доцент кафедри філософії Харківського національного медичного університету.
Дослідницькі інтереси: гендерні студії, гендерна експертиза, соціальна нерівність.
Останні проекти: робоча група з питань політики гендерної рівності та

протидії дискримінації у сфері освіти при МОН України, посібник для освітян «У пошуках гендерного виховання» (співредактор та співавтор).
Контакти: oleg.maruschenko@gmail.com

Марценюк Тамара – кандидатка соціологічних наук, доцентка кафедри соціології Національного університету «Києво-Могилянська академія».
Дослідницькі інтереси: соціологія гендера, соціальна структура суспільства, гендерні відносини та гендерна політика (в Україні та Швеції); соціальна нерівність і соціальні проблеми; жіночий, чоловічий та ЛГБТ рухи; розмаїття (diversity).
Останні проекти: «Участь жінок у військових діях в АТО»; «Вплив великих агропромислових об'єктів на сільські програми (зокрема, сільських жінок)»; онлайн-курс «Жінки і чоловіки: гендер для всіх» у Prometheus.
Контакти: tarakuta@gmail.com

Олексієнко Ірина – завідувачка комунального закладу освіти «Дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) № 331» Дніпровської міської ради.
Останні проекти: науково-педагогічний проект «Інтелект України»; проект в дошкільному закладі «Сприяння освіті» (LEGO-конструювання); «Школа безпеки» для завідувачів/-ок Новокадакського району м. Дніпропетровська на базі дошкільного закладу (керівництво).
Контакти: dnz331@i.ua

Поднос Варвара – молодша аналітикиня відділу міського розвитку аналітичного центру CEDOS, студентка четвертого курсу кафедри соціології Національного університету «Києво-Могилянська Академія».
Дослідницькі інтереси: соціологія міського простору, пострадянські трансформації міського простору, творення і трансформації символічного простору міста.
Останні проекти: дослідження мережі взаємодії низових міських ініціатив у CEDOS.
Контакти: varvara.podnos@gmail.com

Цверкенє Ірина – вихователька прикладного дитячого закладу.
Дослідницькі інтереси: гендер і дошкільна освіта, практична психологія.
Останні проекти: посібник для освітян «У пошуках гендерного виховання» (співавторка).
Контакти: 8mir8@mail.ru

ГЕНДЕРНИЙ ПОРТАЛ

ГЕНДЕРНИЙ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ ЦЕНТР

- Велика електронна бібліотека книжок, збірників, посібників, матеріалів та статей з гендерної тематики
- Можливість пройти дистанційне онлайн-навчання на двох рівнях – базовому і поглибленому
- Резонансні тематичні новини з усього світу
- Експертні публікації та коментарі
- Аудіо- та відеоматеріали
- Електронна версія всіх номерів гендерного журналу «Я»
- Гендерне законодавство і глосарій
- Електронна версія власних видань нашого центру

А також багато іншої інформації та сервісів для всіх, хто цікавиться гендером

Для пропозиції матеріалів достатньо надіслати статтю або просто повідомлення в будь-якому зручному для Вас форматі на адресу

center.krona@gmail.com

У ПОШУКАХ ГЕНДЕРНОГО ВИХОВАННЯ

(російською мовою)

Методичний посібник пропонує в легкій і захопливій формі замислитися над сутністю сучасного навчально-виховного процесу, усім разом – педагогам дитячого садка і школи, батькам, адміністрації – пошукати шляхи та способи реалізації гендерного виховання, щоб створити умови для всебічного розвитку наших дітей, допомогти їм вирости щасливими й успішними.

У книзі докладно описано можливі напрями такої роботи у межах перших двох ступенів освіти. Особливістю видання стало те, що його авторський колектив – це люди, які саме й працюють у дитсадках і школах, а також в університетах, і які спілкуються з різновіковою аудиторією. Їхній особистий досвід практичної реалізації гендерного виховання надасть реальну допомогу тим, у кого є бажання впроваджувати подібні інновації у своїх навчальних закладах.

Посібник буде корисний усім, хто працює в дошкільній і шкільній освіті, студентству педагогічних спеціальностей, батькам, бабусям і дідусям, дітям, усім, хто цікавиться гендерною тематикою, проблемами сучасної освіти й виховання.

Електронна версія видання доступна на нашому порталі **www.krona.org.ua**. Отримання друкованої версії можливе за попередньою домовленістю

